ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

№ 113(5295)
Аўторак,
2 кастрычніка
2001 года

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

Кошт у розніцу — 82 руб.

27 верасня Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка наведаў у Мінску футбольны цэнтр дзіцяча-юнацкай спартыўнай школы па футболе.
НА ЗДЫМКАХ: падчас наведвання футбольнага цэнтра.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА.

Дасягненні

Самая юная шахматыстка кантынента — з Беларусі!

Яшчэ адна яркая "зорачка" загарэлася на небасхіле шахматнага спорту. Гэта — удзельніца некалькіх дзіцячых першынстваў Еўропы і свету, дзесяцігадовая Алена Таірава, якая зусім нядаўна заваявала ў Грэцыі сярод 576 дзяўчынак і хлопчыкаў з 43 краін званне чэмпіёнкі кантыненту.

І яе поспехі — невыпадковыя. Два гады таму назад Алена сярод дзяўчынак, узростам да дзесяці гадоў, заняла пятае месца, а ў мінулым годзе была чацвёртай. Таленавітай мінчанцы прысуджана персанальная стыпендыя за лепшы вынік, паказаны маладымі беларускімі спартсменамі ў чэмпіянатах свету і Еўропы, ад генеральнага шахматнага спонсара — "Белтрансэкспедыцыі". Алена перамагла сёлета ў дзвюх узроставых групах ад 14 да 16 гадоў у шахматным клубе і Доме культуры ў Пінску на юнацкім першынстве Беларусі па шахматах, у якім удзельнічала 130 спартсменаў, стаўшы чэмпіёнкай Беларусі.

І сваё слова спонсарам — выйграць чэмпіянат Еўропы 2001 года — яна стрымала. Асабліва ўдзячна Таірава генеральнаму дырэктару ААА "Таір" Сяргею Валачковічу, з дапамогай якога ўжо трэці год запар ёй удаецца выязджаць на чэмпіянаты свету і Еўропы, генеральнаму дырэктару сумеснага прадпрыемства "Таір" Паўлу Шумілаву, які паспрыяў паездцы ў Грэцыю.

Гуляе ў шахматы Алена з пяці год. Трэніруецца па два разы ў дзень — раніцай і вечарам, трэніруецца як у дзіцяча-юнацкай школе алімпійскага рэзерву № 11 упраўлення адукацыі Мінгарвыканкама, так і дома. І больш за ўсё ёй падабаецца перамагаць. У яе перамогу на першынстве кантынента свой уклад унеслі многія людзі, і перш-наперш — яе мама Вольга Аляксандраўна, якая першай заўважыла талент дзяўчынкі. Затым з маленькай шахматысткай працавалі трэнеры Анатоль Аліпаў, Аляксандр Невядомскі, а ў апошні час — Уладзімір Літвінаў.

Тут варта адзначыць, што асаблівую ўвагу шахматнаму ўсенавучу ўдзяляе начальнік упраўлення адукацыі Мінгарвыканкама Міхаіл Ціцянкоў, які да работы па ўкараненні шахмат у школы ўсіх раёнаў Мінска прыцягнуў дырэктара СДЮШАР № 11 Мікалая Царанкова. Гэта і прынесла пэўны плён.

Так, напрыклад, у сярэдняй школе № 176 Фрунзенскага раёна, дырэктарам якой з'яўляецца Леанід Абрамаў, аматарам старажытнай гульні выдзелілі спецыяльны пакой. Вучні 1-3 класаў з задавальненнем наведваюць урокі, якія выкладае ім трэнер СДЮШАР-11 Мінска Аляксей Іваноў.

Згодна з праграмай, падрыхтаванай СДЮШАР № 11 пад кіраўніцтвам яе дырэктара Мікалая Царанкова, навучанне гульні ў шахматы разлічана на 36 гадзін на працягу ўсяго вучэбнага года. І будзе вельмі прыемна, калі менавіта з яе дапамогай многія хлопчыкі і дзяўчынкі зробяць свае першыя крокі да вяршыні п'едэсталу гонару.

2-7 кастрычніка адно з найпрыгажэйшых памяшканняў Мінска — Палац Рэспублікі — гасцінна сустрэне ўдзельніц чэмпіянату Еўропы па хуткіх шахматах — прадстаўніц Расіі, Украіны, Арменіі, Ізраіля і, безумоўна, Беларусі. Сярод іх — васемнаццаць міжнародных гросмайстраў, больш дзесяці міжнародных майстраў.

Прыме ўдзел у гэтых спаборніцтвах і 17-гадовая расіянка Аляксандра Касцянюк, якая ў свае юныя гады мае самы высокі рэйтынг (2445), — яна заваявала званні міжнароднага гросмайстра ў жаночых спаборніцтвах і міжнароднага майстра — мужчынскіх. Прысваення званняў міжнародных майстроў дабіліся абедзве сястры Надзея і Таццяна Калінцавы з Расіі, іх рэйтынг — 2327 і 2397.

Моцнейшымі ўдзельнікамі будзе прадстаўлена на гэтым чэмпіянаце і Рэспубліка Беларусь: Генрыэта Лагвілава, Раіса Эйдэльсан, Наталля Папова, Ірына Цяценькіна, Іна Раманава і іншыя.

Пётр ШУБЯНОК.

Вучань школы — чэмпіён Еўропы

Два дні,а дакладней 8-9 верасня бягучага года, у польскім гарадку Слава, што непадалёк ад Гданьска, працягваўся чэмпіянат Еўропы па трыятлоне. Гульні, якія праходзілі па праграме "Алімпійскія надзеі", сабралі лепшых спартсменаў з 16 краін Еўропы, у тым ліку з Вялікабрытаніі, Славакіі, Польшчы, Расіі, Беларусі і іншых.

Дзесяткі спартсменаў розных узроставых груп паказвалі сваё майстэрства і спрыт у яздзе на веласіпедзе, плаванні і бегу. Прыемна, што лепшым ва ўзроставай групе да 12 гадоў быў вучань 6"А" класа сярэдняй школы № 1 Драгічына Алег Лакуц. Чатыры кіламетры веласіпеднай гонкі, кіламетр бегу і 150 метраў плавання хлопчык пераадолеў з найлепшымі паказчыкамі. Ён заняў першае месца і атрымаў узнагароду — Дыплом чэмпіянату.

Дарэчы, спорт Алег паспяхова спалучае з вучобай у школе: ён займаецца ў класе з эканамічным ухілам.

Сцяпан СУПРУН.

Плыві, караблік мары!

Чэмпіянат Еўропы па суднамадэльным спорце сярод мадэляў класа "G"(копіі) адбыўся ў чэшскім горадзе Кромерыш. Чатыры з сямі ўзораў, якія прадстаўлены беларускімі ўмельцамі, адзначаны залатымі медалямі і тры - бронзавымі.

Удзельнічалі ў спаборніцтвах спартсмены-суднамадэлісты з 11 краін. 133 настольныя мадэлі самых розных тыпаў: ад старажытных парусьнікаў да сучасных, у тым ліку ваенных і навукова-даследчых караблёў, былі прадстаўлены на суд міжнароднага журы, якое строга ацэньвала кожную мадэль. Асаблівая ўвага звярталася на дакладнасць адпаведнасці копіі прадстаўленай па чарцяжах судна.

Суднамадэлісты, як правіла, выбіраюць для сваіх копій судны, якія пакінулі пэўны след у гісторыі флоту, якія праславіліся ў марскіх бітвах, а таксама адрозніваюцца прыгажосцю.

Удастоены залатых медалёў чэмпіянату падрыхтаваныя беларусамі Алегам Хацько і Дзмітрыем Калмаковым мадэлі нямецкага гідраграфічнага судна "Дорнбуш" і цяжкага крэйсера "Адмірал Шэр", нямецкага фрэгата XVII стагоддзя; гросяхты Брандэнбургскага курфюства XVII стагоддзя.

Пётр ШУБЯНОК.

Паведамляе прэс–цэнтр Міністэрства адукацыі

Што, дзе, калі

З 30 верасня па 7 кастрычніка ў г. Мінску будзе праходзіць міжнародны фестываль праваслаўных песнапенняў.

1-3 кастрычніка на базе Рэспубліканскага цэнтра тэхнічнай творчасці навучэнцаў (вул. Макаёнка, 12) адбудзецца рэспубліканскі семінар дырэктараў цэнтраў тэхнічнай творчасці.

З 1 па 10 кастрычніка ў выставачнай зале Нацыянальнага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі (вул. Кірава, 14) будзе працаваць рэспубліканская выстава дзіцячага малюнка "Наш удзел у глабальным руху ў інтарэсах дзяцей".

З 1 па 13 кастрычніка Рэспубліканскі інстытут прафесійнай адукацыі праводзіць мэтавыя курсы для куратараў, выхавальнікаў навучальных устаноў "Праектаванне і арганізацыя вольнага часу навучэнцаў".

2-3 кастрычніка ў аддзеле дашкольных устаноў Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Беларускі металургічны завод" у Жлобіне пройдзе пасяджэнне Рэспубліканскага міжведамаснага савета па дашкольным выхаванні з парадкам дня "Выкарыстанне асобасна арыентаваных педагагічных тэхналогій у дашкольных установах".

3 кастрычніка тэатр юнацкай творчасці і ўзорны хор "Радасць" Нацыянальнага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі будуць вітаць ветэранаў педагагічнай працы ў Доме ветэранаў Мінска (вул. Я.Купалы, 21) з нагоды Дня настаўніка.

4 кастрычніка ў Мінскім абласным інстытуце павышэння кваліфікацыі настаўнікаў адбудзецца канцэрт Народнага хору "Раніца" Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва".

5 кастрычніка Міністэрства адукацыі праводзіць пасяджэнне калегіі па пытанні "Аб стане работы па падрыхтоўцы і правядзенні II з'езда настаўнікаў Рэспублікі Беларусь. Справаздача намесніка старшыні аргкамітэта Г.Д.Дыляна".

5 кастрычніка калектывы Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" выступяць перад педагагічнымі работнікамі ПТВ № 24 будаўнікоў з лекцыяй-канцэртам "І мілей Беларусі мне няма ва ўсім свеце".

6 кастрычніка ў малой зале Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" адбудуцца дэманстрацыйна-азнаямленчыя заняткі маладзёжнага клуба асобаснага росту "СІНТОН".

9-10 кастрычніка ў Магілёве праводзіцца лёгкаатлетычны крос навучэнцаў сярэдніх спецыяльных і прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў.

11 кастрычніка калектыў Народнага вакальна-інструментальнага ансамбля "Чырвоныя зоркі" Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" выступяць з канцэртам перад удзельнікамі спартакіяды Вышэйшага прафесійнага вучылішча бытавога абслугоўвання насельніцтва.

11-12 кастрычніка на базе Гомельскага музычна-педагагічнага каледжа імя Л.С.Выгоцкага праводзіцца рэспубліканскі семінар-практыкум "Метадычнае забеспячэнне прадмета "Методыка музычнага выхавання".

11-13 кастрычніка ў Нацыянальным дзіцячым аздараўленчым лагеры "Зубраня" адбудзецца 4-ы рэспубліканскі злёт юных выратавальнікаў-пажарных.

12 кастрычніка калектыў Народнага ансамбля "Белая Русь" Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" дае канцэрт для жыхароў Заводскага раёна сталіцы ў ДК "Аўтазаводзец".

14 кастрычніка ў Рэспубліканскім экалагічным цэнтры дзяцей і юнацтва (вул. Макаёнка, 8) будзе працаваць клуб выхаднога дня "Купалінка".

15 кастрычніка ў Рэспубліканскім экалагічным цэнтры дзяцей і юнацтва (вул. Макаёнка, 8) будзе экспанавацца выстава мастацкіх работ з фондаў музея Я.Коласа "Пад небам Коласа".

16 кастрычніка калектывы мастацкай творчасці Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" выступяць з канцэртам перад медперсаналам і хворымі 7-й клінічнай бальніцы Мінска.

17 кастрычніка аддзел адукацыі Наваполацка будзе прымаць удзельнікаў рэспубліканскага семінара інспектараў аблупраўленняў, метадыстаў абласных інстытутаў павышэння кваліфікацыі, членаў савета дырэктараў і дырэктараў вячэрніх школ па тэме "Школа сацыяльнай абароны: ад праекта да рэалізацыі".

17-18 кастрычніка ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце імя Ф.Скарыны адбудзецца міжнародная навуковая канферэнцыя "Л.С.Выгоцкі і сучасная культурна-гістарычная псіхалогія".

20 кастрычніка ў Рэспубліканскім цэнтры мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" пройдзе арганізацыйнае пасяджэнне клуба "Дыялог" па тэме "Сакрэты поспеху".

23-24 кастрычніка ў Аршанскім педагагічным каледжы будзе працаваць рэспубліканскі семінар-практыкум "Сістэмны падыход да метадычнага забеспячэння прадметаў "Асновы пачатковага светаразумення", "Методыка выкладання пачатковага светаразумення і экалагічнае выхаванне".

23-26 кастрычніка ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце імя Ф. Скарыны адбудзецца міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Экалагічныя праблемы Палесся і сумежных тэрыторый".

25 кастрычніка Рэспубліканскі экалагічны цэнтр дзяцей і юнацтва (вул. Макаёнка, 8) праводзіць дзелавую гульню "Сутнасць, пошук, рашэнне".

25-26 кастрычніка Рэспубліканскі цэнтр турызму і краязнаўства навучэнскай моладзі (вул. Лук'яновіча, 18) арганізуе рэспубліканскі семінар-нараду дырэктараў устаноў пазашкольнай адукацыі і выхавання турысцкага профілю.

26-28 кастрычніка каманды Нацыянальнага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі прымуць удзел у міжнародным турніры па інтэлектуальных гульнях "Несцерка-2001".

27-28 кастрычніка ў вёсцы Н.Свержань Стаўбцоўскага раёна адбудзецца свята аўтарскай песні, прысвечанае творчасці Арыка Круппа.

29 кастрычніка ў малой зале Рэспубліканскага цэнтра мастацкай творчасці навучэнскай моладзі "Юнацтва" адбудзецца вечар-сустрэча ўдзельнікаў клуба "Таленты і прыхільнікі" з акцёрамі Народнага тэатра "Жывая планета".

Па прынцыпу бесперапыннасці

Днямі ў Мінску на базе дзяржаўнага аўтамеханічнага каледжа адбылося пасяджэнне дырэктараў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў сталіцы і сталічнай вобласці. Склад удзельнікаў быў даволі стракаты — тут прысутнічалі кіраўнікі навучальных устаноў, а таксама прадстаўнікі прамысловых прадпрыемстваў.

А задумалі правесці гэтае мерапрыемства ў аўтамеханічным каледжы, напэўна, таму, што тут было што паказаць і пра што расказаць. І тэма размовы намячалася даволі актуальная: "Структура і перспектывы бесперапыннай адукацыі".

Перш чым распачаць яе, гасцям прапанавалі ўзяць удзел у экскурсіі на сумеснае беларуска-германскае прадпрыемства па выпуску вялікагрузных аўтамабіляў "МАЗ-MAN", якое знаходзіцца побач з каледжам, дзе працуюць многія з яго выпускнікоў.

Як толькі апынуліся на тэрыторыі прадпрыемства, першае, што ўразіла — незвычайная чысціня і парадак, у вочы кідаліся прыгажуны-аўтамабілі розных мадыфікацый і колераў — чырвоныя, аранжавыя, сінія, белыя. У памяшканні вытворчага корпуса — цішыня і ўзорная чысціня. І гэта прытым, што на прадпрыемстве няма прыбіральшчыкаў. Рабочыя самі сочаць за парадкам.

Усе, хто прыйшоў на экскурсію, напэўна, у душы пазайздросцілі тым людзям, якія тут працуюць. Праўда, работнікаў на прадпрыемстве вельмі мала — усяго сто чалавек. У гэтым велізарным корпусе іх амаль не відаць. Але такой колькасцю людзей тут збіраюць за год тры тысячы аўтамабіляў. І не абы якіх! Яны могуць даць фору самым славутым замежным фірмам.

— Вось паглядзіце на гэты аўтамабіль, — гаворыць начальнік вытворчасці І.Сакалоўскі. — Па сваіх тэхнічных характарыстыках і камфартабельнасці ён пераўзышоў нават "Мерседэс". Кабіна аўтамабіля абсталявана кандыцыянерам і абагравальнікам. Можна стварыць найбольш прыймальную тэмпературу паветра. Сядзенне рэгулюецца па вышыні, а яго спінка — па нахіле. На міжнароднай выставе ў Маскве аўтамабілю прысудзілі "Гран-пры". Машына вельмі надзейная ў эксплуатацыі, мае неабходную аўтаматыку. Усе вузлы надзвычай высокай якасці. Якасць тут кантралююць самі рабочыя, кантралёраў на прадпрыемстве фактычна няма. Калі ж у рабочых узнікаюць нейкія сумніўныя моманты, якія цяжка вырашыць самім, звяртаюцца за падказкай да інжынераў.

Адным словам, робіцца ўсё, каб спажывец атрымаў машыну ў бездакорным стане. Цікава, што адзін самазвал маркі "МАЗ-MAN" можа замяніць чатырыпяць "КамАЗаў". Ці ж гэта не цуд?

Пасля гэтай экскурсіі кіраўнікі навучальных устаноў азнаёміліся з навучальна-матэрыяльнай базай каледжа, наведалі многія яго кабінеты і майстэрні і, задаволеныя ўбачаным, прыступілі да абмеркавання праблем бесперапыннай адукацыі.

Упершыню ідэя бесперапыннай адукацыі была ўвасоблена ў Магілёве. У 1987 годзе там стварылі аб'яднанне "педвучылішча-педінстытут". Што датычыцца Мінска, дык тут пачалі са стварэння вучэбна-навукова-вытворчага аб'яднання "Аўтамеханічны тэхнікум — БДПА — МАЗ". Праз пэўны час у гэтае аб'яднанне ўліліся шэсць прафесійна-тэхнічных вучылішчаў. Акрамя МАЗа наладзілі кантакты з шэрагам іншых прамысловых прадпрыемстваў. І работа, як гаворыцца, пайшла.

Лепшых выпускнікоў ПТВ па выніках субяседавання залічвалі ў тэхнікум. А найбольш перспектыўныя навучэнцы тэхнікума, у сваю чаргу, станавіліся студэнтамі БДПА. Маладыя людзі, прайшоўшы гэты ланцужок бесперапыннай адукацыі праз тры навучальныя ўстановы рознага рангу, рабіліся высакакласнымі спецыялістамі, майстрамі на ўсе рукі. У політэхнічнай акадэміі іх называюць залатым фондам гэтай навучальнай установы.

— Сёлета наш педагагічны калектыў папоўніўся дзесяццю выпускнікамі БДПА, былымі нашымі выхаванцамі. І гэта прыемна, — з радасцю канстатаваў дырэктар каледжа Леанід Сямёнавіч Пашкевіч. — Цяпер працягваем працаваць над далейшым удасканаленнем навучальных планаў, якія мы, дарэчы, заўсёды ўзгадняем з політэхнічнай акадэміяй. Сёлета ў рэарганізацыі каледжа з'явіўся новы імпульс — гэта новыя навучальныя планы.

Хацелася б, каб так было і ў іншых навучальных установах. Але для гэтага трэба прыкласці немалыя намаганні, вырашыць шэраг праблем, якія, на жаль, існуюць. Пра гэта гаварыла ў сваім выступленні начальнік упраўлення метадычнага забеспячэння сярэдняй спецыяльнай адукацыі Рэспубліканскага інстытута прафесійнай адукацыі Ася Пятроўна Кананові́ч.

— Цяпер у сферы адукацыі прытрымліваюцца прынцыпу "Адукацыя — праз усё жыццё". Інакш кажучы, колькі жывеш, столькі і вучыся. Бо нельга адзін раз навучыцца на ўсё жыццё. У свеце пастаянна ўсё цячэ, усё мяняецца і патрабуе ўсё новых і новых падыходаў. У сферы бесперапыннай адукацыі ўжо здаўна традыцыйнымі сталі курсы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі, ствараюцца новыя тыпы вучэбных устаноў.

Але пры стварэнні новых тыпаў навучальных устаноў недастаткова навукова распрацоўваюцца тэхналогіі рэалізацыі ідэі, — падкрэсліла выступоўца. — Спачатку ствараюць каледж, а ўжо потым думаюць над умовамі рэалізацыі ідэі, над праблемай паляпшэння зместу адукацыі. Такая практыка заганная.

Калі хтосьці думае, што ў ланцужку бесперапыннай адукацыі галоўным з'яўляецца скарочаны тэрмін навучання ў ВНУ, дык гэта памылковае меркаванне. Галоўная мэта — новы тып спецыяліста. А для гэтага загадзя вызначаюцца шляхі яе рэалізацыі. Аналітычная, даследчая работа павінна апярэджваць ідэю. Калі гаворым пра стварэнне новай навучальнай установы ў інтэграцыі ССНУ з ВНУ, пра іх узаемадзеянне, то трэба загадзя распрацоўваць сумесныя планы і праграмы.

Але напрошваецца і яшчэ адно пытанне. Калі ўзнікаюць нейкія новыя павевы ў грамадстве, падчас здараецца так, што наступае павальнае захапленне імі. Таму трэба мець на ўвазе, што інтэграцыю не ўсіх і не з усімі практычна можна ажыццявіць. Нам трэба выпрацаваць ідэалогію гэтай інтэграцыі. Аб'яднацца могуць толькі блізкія па спецыялізацыі навучальныя ўстановы, — лічыць А.П.Кананові́ч.

Далей у працэсе абмеркавання навучальных праблем хтосьці з прадстаўнікоў прадпрыемстваў, паскардзіўся на тое, што ніводная навучальная ўстанова не рыхтуе майстроў вытворчых участкаў. Завязалася ажыўленая дыскусія.

Адны лічаць, што прызначаць на пасаду майстра 18-19-гадовага юнака ці дзяўчыну, якія павінны кіраваць сталымі людзьмі, нават недарэчна. Другія не пагаджаюцца. Трэція мяркуюць, што адна са спецыяльнасцей пад назвай "тэхнік" якраз і падыходзіць да пасады майстра ўчастка. Чацвёртыя падказваюць, што цяпер пачынае ўводзіцца спецыялізацыя па менеджменце, што менеджэр — гэта якраз той спецыяліст, які ажыццяўляе кіраўніцтва вытворчасцю.

У струмень дыскусіі была кінута і яшчэ адна заўвага — напамін пра каласальны недахоп майстроў вытворчага навучання ў ПТВ.

Напрыканцы пасяджэння намеснік начальніка Галоўнага ўпраўлення вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі Леанід Яўгенавіч Кірылюк ухваліў кіраўніцтва аўтамеханічнага каледжа за добрую работу па падрыхтоўцы пасяджэння дырэктараў ССНУ, якое, безумоўна, прынясе карысць яго ўдзельнікам. І паставіў перад імі канкрэтную задачу на будучыню — павялічваць працэнт выпускнікоў ССНУ, якія імкнуцца паступаць у ВНУ.

Пятрусь ЮДО.

Школьнае жыццё

Сельская школа

Этнапедагогіка

Сацыялізацыя асобы вучня — працэс працяглы і няпросты. Ён складаецца з рэальнага ўплыву сям'і, школы і іншых інстытутаў соцыуму. Сацыялізацыя асобы вучня ў вясковай школе мае свае асаблівасці. І галоўная роля тут належыць настаўніку — у вёсцы, дзе ўсе добра ведаюць адзін аднаго, ён нясе адказнасць за лёс дзіцяці перад кожнай сям'ёй. Праз яго душу і сэрца праходзіць не адно пакаленне дзяцей, і так важна ўбачыць у кожным пэўную самабытнасць, індывідуальнасць, дапамагчы зрабіць жыццёвы выбар, захаваўшы вясковую міласэрнасць, натуральнасць у выяўленні пачуццяў, любоў да традыцый вёскі, да прыроды, да людзей.

Сельскае асяроддзе, як вядома, значна адрозніваецца ад гарадскога. Асноўны сацыяльны фактар, які ўздзейнічае на станаўленне дзіцяці — гэта спецыфіка сацыяльна-эканамічных і культурна-побытавых умоў і насельніцтва ўвогуле, і сям'і ў прыватнасці, а яшчэ — блізкасць да прыроды. Кожны з гэтых фактараў фарміруе як дадатныя, так і адмоўныя падставы для развіцця асобы, накладвае свой адбітак на ўвесь навучальны працэс.

Сістэмаўтваральным элементам вясковага соцыуму з'яўляецца сельскагаспадарчая вытворчасць. Стан яе сёння, на жаль, пакідае жадаць лепшага. А вясковыя дзеці гэта бачаць кожны дзень, разумеюць па заробку бацькоў. Адукацыйны і культурны ўзровень апошніх адыгрывае немалую ролю. На вёсцы людзей з вышэйшай адукацыяй наогул мала. Вельмі часта сям'я дэфармаваная, расце адчужэнне дзяцей ад сям'і і сям'і ад дзяцей, зніжаецца аўтарытэт дарослых, павялічваецца колькасць няпоўных сем'яў. Адсюль — рост колькасці дзяцей з так званай "групы рызыкі", дзяцей няўпэўненых у сабе і з комплексам заніжанай самаацэнкі, з праблемамі адаптацыі да цяжкіх сацыяльных умоў.

Што рабіць нам, педагогам, у такіх спрыяльных умовах? Школа заўсёды была на вёсцы культурным, стабілізавальным фактарам. І сёння, ва ўмовах выжывання вёскі, яна павінна ўзяць на сябе ролю сацыяльнага гаранта дзіцяці і яго сям'і. Вёска жыве, пакуль у ёй ёсць школа. У гэтым сцвярджэнні, падкрэслім, няма ніякага перабольшвання.

Школа заўсёды была на вёсцы культурным, стабілізавальным фактарам. І сёння, ва ўмовах выжывання вёскі, яна павінна ўзяць на сябе ролю сацыяльнага гаранта дзіцяці і яго сям'і.

Усе негатыўныя праблемы, пра якія гаварылася вышэй, існуюць аб'ектыўна, школа не можа іх змяніць, але мы павінны ўлічваць і максімальна эфектыўна выкарыстоўваць пазітыўныя моманты. Жыццё дзіцяці ў прыродным атачэнні і вытворчым асяроддзі, добрае веданне школай сям'і і добрыя адносіны з ёй і вясковым людам, традыцыі вёскі, кадравая стабільнасць у педагагічным калектыве, малая напаўняльнасць класаў (яна ў нас — 3 — 11 вучняў) — усё гэта спрыяе арганізацыі эфектыўнага навучальнага і выхаваўчага працэсу.

Становішча сельскай школы як адзінай навучальнай установы шматразова павялічвае меру адказнасці настаўніка (калі ён яе ўсведамляе, зразумела) за якасць навучання і выхавання. Да таго ж вясковая школа — масавая. Для нашых дзяцей — гэта і ліцэй, і гімназія, і школа агульнаадукацыйная, і, чаго грэх таіць, школа для дзяцей, якія адстаюць у развіцці. Неабходнасць асабасна арыентаванага навучання дыктуецца аб'ектыўнымі ўмовамі.

Вясковая школа мае больш значны грамадскі статус, чым гарадская. Яна носьбіт культуры, адукаванасці, інтэлігентнасці. Таму педагогу тут лягчэй адбыцца як прафесіяналу. Вясковая школа — моцная і сваімі традыцыямі, адна з якіх — педагагічная творчасць. Тут заўсёды ёсць "зоркі", тыя, у каго вучацца, з каго бяруць прыклад, каго ўсе "ад малога да вялікага" ведаюць.

Асобна хочацца сказаць пра псіхалагічны мікраклімат у калектывах вясковых школ. Вельмі цесна пераплятаюцца прафесійныя адносіны з міжасобаснымі. Настаўнікі тут — не проста калегі, яны — суседзі па доме, часта звязаны сваяцкімі адносінамі. Цяжка бывае правесці мяжу паміж грамадскімі і асабістымі справамі. І вельмі важна, што вясковая школа вырашае выключную задачу — задачу, якая тычыцца кампенсуючага навучання і выхавання дзяцей ды іх бацькоў, ствараючы іншае асяроддзе, фарміруючы іншыя каштоўнасці, іншую філасофію жыцця і культуры, як альтэрнатыву той, якая існуе па-за ёй.

Наша мэтанакіраваная работа па вывучэнні сацыялізацыі вучняў вясковай школы, яе рэсурсаў, выяўленне выхаваўчага патэнцыялу і выкарыстанне яго ў працы з вучнямі і бацькамі дае свой дадатковы вынік. Расце попыт на добрае навучанне, павышаюцца патрабаванні да школы, настаўніка. Мы не чакаем дапамогі з боку, а разлічваем на свае ўнутраныя рэзервы, захоўваем старыя традыцыі і ўводзім новыя. І нам здаецца, што тыя напрамкі ў нашай рабоце, а менавіта — выхаванне і навучанне на традыцыях беларускага народа, этнапедагогікі, добра падыходзяць нам, вясковай школе.

Вось ужо трыццаць год, як адной з выхаваўчых задач Бярозаўскай базавай школы Слаўгарадскага раёна з'яўляецца далучэнне вучняў да духоўнай культуры беларускага народа, культуры і абрадаў, выхаванне пачуццяў нацыянальнай самасвядомасці і патрыятызму.

Жыве чалавек на зямлі, мітусіцца, здабываючы на хлеб дзённы. І не задумваецца над тым, у чым сэнс свайго існавання. Але прыходзіць момант, калі пытае сябе: хто я, дзе і дзеля чаго жыву? Вось тут, у такім моманце і абуджаюцца нацыянальныя пачуцці, успамінаюцца тыя імгненні, калі вучыўся роднаму слову. Каб чалавек успомніў свае карані, ён мае душу, мы, настаўнікі, павінны выхоўваць у ім любоў да роднага. Гэта — наша прызначэнне.

Дапамагчы раскрыцца дзіцячай душы можна толькі тады, калі ў класе будзе створана атмасфера поўнага даверу і паразумення. А гэта магчыма толькі тады, калі сам будзеш духоўна і душэўна багаты. У іншым выпадку ніколі не дарасцеш да настаўніка.

Я працую на педагагічнай ніве вось ужо дваццаць гадоў, выкладаю беларускую мову і літаратуру. За гэты час давялося пабачыць і абыякавасць да беларускай мовы з боку дзяржавы, і прыняцце "Закона аб мовах". І калі бывае цяжка, трымаешся на любові да справы, да літаратуры, да чыстых дзіцячых вачэй і да "яшчэ не здрадлівых душ".

З чаго пачалася работа? З новых формаў, метадаў і прыёмаў у працы. Задачу акрэслілі сабе такую: абудзіць у вучняў цікавасць да роднай зямлі, да мовы сваёй і даказаць, што мы, беларусы, — не горшыя за іншы народ, мы маем багатую культуру. Усё гэта давала плён. А ў апошні час прыйшлі да высновы: выплысці з віру безгаспадарлівасці, бескультур'я можна толькі трымаючыся за духоўную спадчыну, як за выратавальны круг. Мы ўжо бачым і вынікі працы: паступова гэта пачынаюць разумець і нашыя вучні. З ахвотай і цікавасцю яны прымаюць удзел у Тыдні беларускай мовы і літаратуры, у розных віктарынах па гісторыі роднага краю, якія ўзбагачаюць іх веды па фальклоры, прыродзе, традыцыях беларускага народа. Цікава, змястоўна адбыўся і вечар "Літаратурная Слаўгарадчына", дзе вучні пазнаёміліся з паэтамі і пісьменнікамі раёна, іх творчасцю, чыталі вершы, урыўкі з твораў Каструся Кірзенкі, Міхася Стральцова, Віктара Ракава, Алеся Масарэнкі, Уладзіслава Рубанава.

На ўроках прыродазнаўчых дысцыплін больш увагі патрэбна надаваць гісторыі і геаграфіі Беларусі. Толькі пасля таго, як вучні засвояць сваю гістарычную спадчыну, калі ўсебакова пазнаёмяцца з прыродным асяроддзем іх жыццядзейнасці, толькі тады яны змогуць зразумець працэс сусветнага гістарычнага развіцця іншых народаў, пэўныя экалагічныя аспекты.

На ўроках музыкі і спеваў, выяўленчага мастацтва, працоўнага навучання дзейнасць школьнікаў (асабліва ў пачатковых класах) накіроўваецца ў традыцыйнае русла на асваенне традыцыйных беларускіх гульняў, песень, танцаў, мастацтваў і рамёстваў.

Змест адукацыі па астатніх прадметах (матэматыка, фізіка, хімія і іншыя) таксама апасродкавана звязаны з этнакультурай праз мову навучання (у нас яна беларуская) і змест дыдактычнага матэрыялу — г.зн., вывучаючы іх, школьнікі не перастаюць уяўляць сябе беларусамі, еўрапейцамі, прадстаўнікі якіх уносяць важкі ўклад у развіццё гэтых навук.

Напрыклад, настаўніца геаграфіі і біялогіі Н.А.Гапарава падрыхтавала і правяла цікавае і змястоўнае мерапрыемства "Беларусы, вядомыя ўсяму свету".

Калі гаварыць пра пазакласную і пазашкольную работу ў гэтым напрамку, дык гэта — планамерны мэтанакіраваны працэс фарміравання асобы, і ён не можа быць эфектыўным у адрыве ад беларускай народнай этнічнай культуры, выпрацаванай на працягу стагоддзяў. Акрамя таго, этнічныя каштоўнасці — традыцыі, далікатнасць, павага да старэйшых, узаемадапамога, што, у прынцыпе, характэрна і для іншых народаў, беларусы маюць і ўласныя, этнічна абумоўленыя правілы этыкету. Гэта — сціпласць і працавітасць.

Мэту гэтай нашай работы мы бачым у адраджэнні культурных традыцый народа і іх самабытнасці ды непаўторнасці. Вучым дзяцей на словах Ул.Караткевіча: "Не пагарджаць святым сваім мінулым". А заслужыць яшчэ і варты быць яго".

Адной з формаў работы мы выбралі — вывучэнне традыцый духоўнасці ў фальклоры і нацыянальнай абрадавай культуры. Мы ладзім вячоркі, каляндарна-абрадавыя святы — Каляды, Масленіцу і г.д. З многімі падобнымі мерапрыемствамі мы выступаем у Бярозаўскім сельскім клубе. Кіраўніком і арганізатарам гэтай справы ў школе з'яўляецца Т.Д.Сазонава. Яна не мае спецыяльнай педагагічнай адукацыі, закончыла Магілёўскае вучылішча культуры. Дарэчы, былая вучаніца нашай школы. Але гэта — педагог-арганізатар ад Бога, не па адукацыі, а па прызванні. Вынікі яе працы — навідавоку не толькі ў школе, але і ў вобласці. Пад яе кіраўніцтвам працуе, прымае актыўны ўдзел у раённых конкурсах мастацкай самадзейнасці фальклорны калектыў "Весялуха".

Трэба адзначыць, што ў школе дзейнічаюць дзіцячыя арганізацыі піянераў і "Нашчадкаў". Планы іх работы спрыяюць дасягненню асноўнай выхаваўчай мэты школы.

Наша школа — невялікая, каля 60 вучняў, у мерапрыемствах удзельнічаюць амаль усе. І тут мы заўсёды назіраем добрыя, сардэчныя адносіны паміж самімі дзецьмі: старэйшыя з павагай ставяцца да малодшых, хвалююцца падчас іх выступленняў.

Неацэнную ролю ў выхаванні патрыятычных пачуццяў нашых вучняў адыгрывае музей баявой і працоўнай славы, які быў створаны ў нашай школе ў 1973 годзе. Ён садзейнічае фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці вучняў, беражлівым адносінам да помнікаў гісторыі, культуры, прыроды.

Традыцыйнымі сталі ў школе "Сустрэчы пры свечках", урокі мужнасці і міру, паходы па месцах баёў, працоўныя дэсанты, сустрэчы з ветэранамі, тэматычныя вечарыны, прыём у "Нашчадкі".

Праблемы выхавання хвалявалі і будуць хваляваць не адно пакаленне, і асаблівая заклапочанасць адчуваецца ў сённяшні, такі складаны і ўзрушлівы час. Многія навукоўцы, практычныя выхавальнікі выказваюць думку, што варта было б звярнуцца да такой цікавай, незапатрабаванай і пакуль што, на жаль, слаба выкарыстанай педагагічнай крыніцы, якой з'яўляецца беларуская народная педагогіка.

У меру неабходнасці, як гэта адбываецца ў сапраўдным жыцці, народная педагогіка проста і натуральна ўводзіць дзяцей у свет народнай творчасці. Педагагічная культура беларускага народа найбольш ярка ўвасобілася ў традыцыйных відах народнай творчасці: працоўнай дзейнасці, рамёствах, святах, абрадах, звычаях, гульнях, прыказках, прымаўках, казках, песнях, легендах, паданнях, танцах, музыцы, творах выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, архітэктуры, адзенні і інш.

Этнічныя традыцыі беларускага народа — гэта традыцыі, якія маюць пэўныя адметнасці ў побыце, культуры, мове і перадаюцца праз пакаленні: сямейныя адносіны, звычаі, абрады, святы, рамёствы, грамадскія адносіны, агульначалавечыя маральныя запаветы. Традыцыі падзяляюцца на працоўныя, сямейныя, грамадскія, рэлігійныя, каляндарныя.

Этнічныя традыцыі перадаюць інфармацыю аб мове, побыце, менталітэце, працоўных здабытках, спробах этнізацыі дзяцей, ролі сям'і як галоўнага інстытута этнізацыі, фальклорных, рэлігійных вераваннях і ўяўленнях і інш.

У меру неабходнасці, як гэта адбываецца ў сапраўдным жыцці, народная педагогіка проста і натуральна ўводзіць дзяцей у свет народнай творчасці.

Сямейныя этнапедагагічныя традыцыі ўвабралі лепшы выхаваўчы вопыт беларускага народа, яго педагагічныя погляды, якія сфарміраваліся на працягу жыцця папярэдніх пакаленняў. Яны ўмоўна падзяляюцца на традыцыі працоўнага, маральнага, разумовага, патрыятычнага, эстэтычнага, фізічнага выхавання.

Працоўныя этнапедагагічныя традыцыі — стрыжань беларускай сям'і. Яны накіраваны на выхаванне працавітасці, працаздольнасці, умельства, стараннасці, руплівасці, цярплівасці — якасцей, якія вызначаюць менталітэт беларуса, яго этнічную адметнасць і фарміруюць іншыя станоўчыя рысы: маральнасць, пачуццё прыгожага, павагу да людзей і інш. "Працаваць не любіш — чалавекам не будзеш", "Праца не паганіць чалавека, а корміць, поіць і вучыць".

Прыклад і аўтарытэт бацькоў лічыўся важнейшым сродкам выхавання павагі да працоўных людзей, выхавання працавітасці і працаздольнасці.

Галоўныя маральныя запаветы беларусаў уключаюць паважлівыя адносіны да людзей ("Бацькоў любі, старых паважай"), добразычлівасць і чуласць ("Шчыраму сэрцу чужая болька баліць"), самаахвяраванне і любоў ("Пажыві для людзей, пажывуць і для цябе"), дабрыню ("У добрага чалавека заўсёды шмат добрых сяброў"), сумленнасць і праўдзівасць ("Гаварылі за вочы — гаварыце ў вочы"), гасціннасць ("Прымі падарожнага — сам будзеш у дарозе").

Разумовая этнапедагагічная традыцыя — гэта традыцыя, галоўнай задачай якой з'яўляецца развіццё разумовых здольнасцей дзіцяці, набыццё тэарэтычных і практычных ведаў аб жыццёвых з'явах, чалавечых узаемінах, прыродным асяроддзі. Розум лічыўся найбольшай каштоўнасцю ("Па адзежы сустракаюць, а па розуму праважаюць"). Разумны чалавек — перш за ўсё працаўнік. "У разумнай галаве — сто рук", казалі ў народзе. Разумным чалавек не нараджаецца, але і фарміруецца ў выніку ўздзеяння выхаваўчых фактараў ("Сын — мой, да розуму — свой"). З маленства дзяцей прывучалі, што веды — важная частка ўменняў, навыкаў ("Як навучышся, так і будзеш"). Народны педагагічны вопыт назапасіў шляхі выхавання ад простага да складанага і да магчымасці прымянення з карысцю.

Выхоўваючы ў дзіцяці любоў да працы, згодна з эстэтычнымі "законамі" трэба вучыць яго бачыць не толькі цяжкасць працэсаў працы, але і прыгажосць дасягнутых вынікаў.

На фарміраванне эстэтычнай этнапедагагічнай традыцыі аказвалі ўплыў навакольнае асяроддзе, гармонія і прыгажосць расліннага і жывёльнага свету. Эстэтычныя традыцыі беларускай сям'і цесна спляталіся з працоўнымі, этнічнымі. Так, выхоўваючы ў дзіцяці любоў да працы, згодна з эстэтычнымі "законамі" трэба вучыць яго бачыць не толькі цяжкасць працэсаў працы, але і прыгажосць дасягнутых вынікаў. "Праца — крыніца духоўнай прыгажосці чалавека".

У раннім узросце эстэтычнаму выхаванню садзейнічаюць калыханкі, забаўлянкі, лічылкі, гульні, цацкі, казкі, прымаўкі, загадкі. У падлеткавым і юнацкім узроставым перыядзе большае месца займаюць праца, абрады, святы, рамёствы.

Патрыятычная этнапедагагічная традыцыя — гэта традыцыя, па якой выхоўвалася любоў да роднага краю, да прыроды Бацькаўшчыны, да Радзімы, да родных і блізкіх людзей, да сваёй сям'і. Патрыятычная традыцыя беларускай сям'і фарміравалася пад уплывам гістарычнага мінулага беларускага народа, яго папярэдняга жыцця.

Галоўным сродкам фарміравання патрыятычных пачуццяў з'яўляецца, як і ў фарміраванні пазначаных ужо традыцый, аўтарытэт і прыклад бацькоў. Развіццё патрыятычных якасцей цесна звязваецца з маральнымі якасцямі, такімі, як вернасць маці, Радзіме, дадзенаму слову.

Выгадаваць здаровага чалавека, працаўніка, здольнага перанесці жыццёвыя цяжкасці, — галоўны сэнс фізічнай этнапедагагічнай традыцыі. Фізічная моц, сіла маюць вартасць толькі тады, калі яны — высокага маральнага гатунку. Фізічна загартоўваць дзяцей пачыналі з маленства, калі яны вучыліся хадзіць, гаварыць, авалодвалі першымі працоўнымі навыкамі.

Гісторыя ўзнікнення выхаваўчых традыцый мае глыбокія карані і звязваецца з першымі маральнымі нормамі паводзін людзей як у грамадскім, так і ў сямейным, і ў асабістым жыцці. Развіццё грамадскіх адносін пэўным чынам залежыла ад адносін паміж мужчынам і жанчынай, а пазней — ад іх адносін у сям'і.

Сямейныя ўзаемаадносіны напаўняліся пэўным зместам. Бацькі выкарыстоўвалі арсенал прыёмаў, метадаў і сродкаў уздзеяння на дзіця. І бацька, і маці ў беларускай сям'і стараліся карыстацца ўсімі вядомымі ім прыёмамі выхавання. Да сродкаў народнага выхавання адносяцца праца, фальклор, гульні, цацкі. З маленства дзецям паўтаралася думка пра тое, што ў працы — галоўнае шчасце чалавека, ад працы залежыць дабрабыт, упэўненасць у будучым, што яна — сродак развіцця разумовых, маральных і фізічных сіл чалавека.

У шэрагу іншых метадаў выхавання бацькі выкарыстоўвалі навучанне асобным відам працы, практыкаванне як магчымасць замацаваць тыя навыкі, а таксама ўгаворы, насмешкі, хвалу, а часам — і фізічнае пакаранне.

Красамоўным прыкладам могуць быць урыўкі з "Новай зямлі" Якуба Коласа. Бацька Міхал навучае Ясь-ку-дарэктара, хапаючы настаўніка: "А не паслухае каторы (з дзяцей), цягні за вуха на калені! Знайду лякарства я ад лені. А будзе ісці навука туга, падгоніць бацька папругай!" Строгія адносіны бацькі да дзяцей выяўляюцца ў наступных радках: "Як хто падыме часам спрэчку, стаў на калені на грэчку."

Важнае месца ў сямейным выхаванні належыць фальклору. Менавіта праз фальклор маці і бацька вучылі дзяцей уяўленням пра жыццё беларускага народа, пра звычаі і абрады бабуль і дзядуль, аб прыгажосці роднага краю, аб такіх адвечных паняццях, як жыццё і смерць, дабро і ліха. Праз творы вуснай народнай творчасці (казкі, прымаўкі, прыказкі, гульні, песні, загадкі) дзеці атрымлівалі самыя неабходныя веды.

Мэта любога этнасу — захаваць свае адметнасці: у культуры, мастацтве, побыце, ідэалах, сям'і. Этнізацыя дзяцей і падлеткаў, як працэс іх далучэння да пэўнага этнасу праз сістэму выхаваўчых прыёмаў, метадаў і сродкаў, — найбольш удалы, на наш погляд, спосаб ажыццяўлення гэтай задачы.

Адным з самых галоўных запаветаў беларускай народнай педагогікі з'яўляецца павага, шанаванне, клопат, любоў да старых людзей. Асаблівай павагай у беларусаў карыстаюцца баба і дзед. Гэта яны — мудрыя дарадцы, настаўнікі, выхавальнікі, іх павучанні, наказы, настаўленні помняцца з маленства.

Этнапедагагічная спадчына беларусаў, што стваралася, назапашвалася і перадавалася ад пакалення да пакалення на працягу папярэдніх вякоў, уяўляе сабой культурна-гістарычную сістэму, якая падпарадкоўваецца заканамернасцям сацыяльнага развіцця і этнічным традыцыям і адчувае на сабе іх уплыў. Разам з тым этнапедагагічная спадчына беларусаў з'яўляецца часткай духоўнай культуры, яе лепшых традыцый і здабыткаў.

Таццяна ГАРЭЛІКАВА,
дырэктар Бярозаўскай базавай школы Слаўгарадскага раёна.

У сярэднюю школу № 1 Крычава сямікласнік Сяргей Кісель часта бяжыць са сваім гармонікам. Справа ў тым, што ён не толькі добра вучыцца, але і актыўна ўдзельнічае ў школьнай мастацкай самадзейнасці.

Фота Валерыя БЫСАВА, БЕЛТА.

А мову абралі родную...

Нядаўна давялося наведаць беларускамоўную школу № 68 сталіцы. Цішыню калідора крапула пяшчотная мелодыя "Купалінкі" — мусіць, у адным з класаў пачаўся ўрок музыкі. У сёлетнім навучальным годзе займацца ў першы клас прыйшлі толькі 28 чалавек. Яшчэ 20 дзяцей займаюцца ў падрыхтоўчым класе. А ўсіх у школе — 820 вучняў.

Беларуская мова — духоўны свет, духоўнае багацце. Вучні школы абралі не прэстыжныя замежныя, а вырашылі прысвяціць сябе дасканаламу вывучэнню роднай беларускай мовы. Пасля летняга адпачынку многія вучні размаўлялі на трасянцы. На жаль, няма моўнага асяроддзя. Але вучні імкнуцца, каб іх гаворка была прыгожая. Зразумела, тут не грэбуюць рускай і замежнымі мовамі.

Наталля Палякова, выкладчык беларускай мовы і літаратуры, арганізавала ў школе літаратурны гурток "Знічка". На яе прапанову адгукнулася 15 вучняў. На занятках гуртка дзеці знаёмяцца з творамі беларускіх аўтараў, якія засталіся па-за праграмай. Гуртакоўцы выпускаюць тэматычныя насценныя газеты, у іх яны спрабуюць сваю пяро. Тэмы для заняткаў гуртка прапануе як Наталля Аляксандраўна, так і самі вучні.

Школьнікі з задавальненнем падарожнічаюць па Беларусі. Былі на экскурсіях у Дудутках, Полацку, Міры, Нясвіжы. Такія экскурсіі асабліва абуджаюць любоў да роднага краю. Згадваючы свае ўражанні, дзеці пішуць творчыя работы, замалёўкі. Раскрываюць свае пачуцці, звычайна ў вершах. Гуртакоўцы плануюць скласці альбом пра свае падарожжы, пра ўбачанае і пачутае.

Мабыць, дзякуючы экскурсіям вучняў асабліва цікавіць старажытная літаратура і гісторыя, слухаюць і вывучаюць, як адзначыла Наталля Аляксандраўна, з захапленнем. Новыя вершы абмяркоўваюць калектыўна. Такая праца дапамагае ўдасканаліць веды па граматыцы. Напрыклад, дзяўчынкі пішуць вершы для маленькіх дзетак аб нашай роднай старонцы, прысвячаюць прачулыя радкі сябрам і бацькам. Наталля Аляксандраўна прадставіла сваіх паэтак — Надзею Лабанок, Паліну Бой, Ганну Елавую, Таццяну Грыб.

Дзяўчаты ўдзельнічалі ў раённым конкурсе літаратурных гурткоў. Таццяна Гармаза, выкладчыца беларускай мовы і літаратуры, расказала, што ў школе ладзяцца літаратурныя вечарыны. Цікава прайшла вечарына, на якой вучні чыталі дзівосныя вершы Ларысы Геніюш. Традыцыйным у школе стаў тыдзень "Спадчына". Кожны клас рыхтуе сваю інсцэніроўку.

Настаўнікі беларускай мовы і літаратуры імкнуцца наладзіць сваю працу па магчымасці так, каб сумясціць вывучэнне адпаведнай тэмы з наведваннем знакамітага купалаўскага тэатра. Напрыклад, вывучаючы творчасць В.Дуніна-Марцінкевіча яны паглядзелі пастаноўку ягонай "Ідыліі" на сцэне. Такі падыход дае плён. Пасябравалі вучні і з тэатрам "Зніч", які знаёміць з творчасцю сучасных пісьменнікаў.

Кожную сераду перад пачаткам урокаў практыкуецца інфармацыйная гутарка. Напярэдадні настаўнікі даюць вучням тэму, тыя рыхтуюцца, а потым усе ўдзельнічаюць у абмеркаванні. У такім плане адбылася гутарка, прысвечаная 110-годдзю з дня нараджэння Янкі Лучыны. Наступная прысвечана 55-годдзю з дня нараджэння Сяргея Законнікава. Называецца "А мы павінны жыць, любіць і памятаць!"

Увогуле тэмы такіх гутарак — самыя разнастайныя: пра паэтаў і пісьменнікаў, аб праблемах, якія хвалююць вучнёўскую моладзь, да Дня маці, да Дня пажылых людзей, пра свет, што вакол нас.

Гуртакоўцы прапанавалі маёй увазе некалькі вершаў.

Сяргей ЗАБАРОНЬКА,
студэнт БДУ.

Ад рэдакцыі. Змяшчаем два вершы гуртакоўцаў.

Беларусачка

Беларусь — мая старонка!
Рэкі, нівы і лясы.
Смех дзявочы, срэбразвонкі,
Залатыя галасы.
Я люблю твае рамонкі,
Пах духмяны палыну,
Ветра ціхую гамонку,
Промні Сонца ў ззянні дня.
Я люблю твае прасторы,
Дзіўнай поўныя красы,
Сінявокія азёры,
Птушак мілых галасы.
Беларусь — мая краіна!
Вёскі, хаты, смех дзятвы.
Веру: прыйдзе ўсё ж часіна —
Расцвіцеш у шчасці ты.
Як мне люба ў Беларусі
Дзе ўзрасла, дзе ўсім свая.
Нездарма усё ж завуся
Беларусачкаю я!

Надзея ЛАБАНОК, 9 клас.

Коцік

...Шчэ ён маленькі, але ўжо бойкі.
Бы верхалаз той ён лезе на шторкі.
Скокне на зэдлік, а потым на стол,
Дасць кругаля паўз канапу, вакол.
Стоміцца — ляжа каток на спачынак.
Сніцца яму, што ў далёкай краіне
Тыграм вялікім ідзе па раўніне
І, зразумела, яго не крані!
...Усё ж прачынайся —
Няма нам гульні.

Паліна БАЙ, 8 клас.

Прыярытэты

Знакавыя прынцыпы

Педагогі сярэдняй школы № 153 сталіцы сваю галоўную задачу — выхаваць сапраўдную асобу — вырашаюць зыходзячы з шэрагу выпрацаваных у калектыве прынцыпаў.

Яны сфармуляваны прыкладна так: не забараняць, а накіроўваць; не прымушаць, а пераконваць; не загадваць, а арганізоўваць; не абмяжоўваць, а даваць магчымасць выбіраць.

Тут добра ўсведамляюць, што кожны педагог мае права на свой пункт гледжання; смела ісці на пошук новых ідэй, іх арыгінальнага ажыццяўлення.

Прыкладна ў такім ключы настаўніцкі калектыў сустрэў дваццацігадовы юбілей школы.

...Плюс асабісты вопыт

Настаўнікі малодшых класаў, якія арыентуюцца на новыя эксперыментальныя педтэхналогіі, упэўніліся, што эфектыўную аддачу ад іх будуць мець толькі тады, калі выконваюцца яе патрабаванні. Напрыклад, абавязковае вядзенне справаздачы дазваляе настаўніку быць у належнай прафесійнай форме.

Яны ўзялі за правіла супрацоўнічаць з калегамі, якія асвойваюць новыя педтэхналогіі ў іншых школах.

Прыклад у гэтым паказвае настаўніца малодшых класаў Галіна Лукша, спецыяліст вышэйшай катэгорыі, з багатым вопытам работы. Галіна Антонаўна даволі паспяхова пры правядзенні заняткаў спалучае аобныя элементы эксперыментальных тэхналогій з уласным настаўніцкім вопытам. Скажам, праца ў групах. Галіна Антонаўна, як педагог, пераканана, што працуючы ў групах дзеці шмат вучацца адзін ад аднаго. Разняволенасць, дзіцячая непасрэднасць, незаўважаная прысутнасць стымулююць нават слабейшага вучня, даюць яму магчымасць адчуваць сябе больш упэўнена пры адказах. Літаральна ўвачавідкі мяняюцца ў такіх выпадках дзяўчынкі і хлопчыкі.

Вынікі не прымушаюць сябе доўга чакаць. Настаўніца, якая "правакуе" такія сітуацыі, заўсёды атрымлівае як своеасаблівую ўзнагароду, удзячнасць і любоў вучняў, шчырыя словы ў свой адрас ад бацькоў.

Захапляльная дысцыпліна — інфарматыка

Усё больш настойлівей і настойлівей заяўляе пра сябе ў школе камп'ютэр. Ён з'яўляецца іе характэрным атрыбутам, як, напрыклад, у 153-й школе.

Калі раней з камп'ютэрам ў асноўным старшакласнікі мелі справу на ўроках інфарматыкі, матэматыкі і замежнай мовы, дык з набыццём новых апаратаў, адносным укамплектаваннем сітуацыя значна змянілася.

Новыя пакеты вучэбных праграм дазволілі выкарыстоўваць іх на занятках па іншых прадметах, скажам, у сярэдніх і нават малодшых класах. Такпяцікласнікі і шасцікласнікі не ўяўляюць урокі па гэтай дысцыпліне без камп'ютэра. Вучні малодшых класаў першыя навыкі працы з ім набылі пры наведванні факультатыўных заняткаў.

Адным з праваднікоў, асаблівым прыхільнікам, так бы мовіць, камп'ютэрызацыі ў школе, знаўцам справы зарэкамендаваў сябе кіраўнік класа з профільным вывучэннем інфарматыкі і матэматыкі Аляксандр Абрамовіч. Ён — спецыяліст вышэйшай катэгорыі.

Вучні Аляксандра Іванавіча, як правіла, займаюць прызавыя месцы на гарадскіх і рэспубліканскіх алімпіядах па матэматыцы. Так, летась яго вучань старшакласнік Аляксей Курэц атрымаў дыплом II ступені на Рэспубліканскай алімпіядзе па інфарматыцы.

Піянеры апраўдваюць сваё званне

У школе амаль на кожным кроку сустрэнеш вучняў у чырвона-зялёна-сініх гальштуках. Яны — члены піянерскай арганізацыі імя І.Д.Чарняхоўскага.

Кіруе дзіцячым аб'яднаннем настаўніца Марыя Казлова. Яго новая праграма "Зона клопатаў, зона барацьбы, зона піянерскага дзеяння" патрабуе ад піянераў актыўнай пазіцыі ў грамадскім жыцці.

Піянеры акрэслілі, напрыклад, цяпер як зону дзеянняў... двары, дамы і іх пад'езды, тэрыторыю, якая прылягае да школы. Дзяўчынкі і хлопчыкі справай і словам заклікаюць падрымліваць чысціню ў пад'ездах, берагчы цяпло, займаюцца азеляненнем. На гэта скіраваны тэмы гутарак "Твая кватэра пачынаецца з уваходу ў пад'езд" і "У гасцях у электрычнай лямпачкі".

Дзяўчынкі і хлопчыкі ў чырвона-зялёна-сініх гальштуках згодна з праграмай "Дрэва жыцця" вывучаюць сувязь пакаленняў, так бы мовіць, свае карані. Праграма эфектыўна садзейнічае як самавыхаванню, так і самаўдасканаленню вучняў.

Наталля ПАДАБЕД.

Педагагічная майстэрня

Вопыт

"Ляцелі шпакі...",

альбо Новыя шляхі навучання матэматыцы

Здольнасці выразна мысліць, лагічна разважаць і ясна выкладаць свае думкі ў наш час неабходны кожнаму. Яны патрэбны вучонаму і выкладчыку, урачу і кіраўніку прадпрыемства, аграному і рабочаму, палітычнаму дзеячу і селяніну. Таму развіццё маўлення і мыслення з'яўляецца асноўнай задачай — пачынаючы з дзіцячага сада і заканчваючы аспірантурай.

Удасканальваць гэтыя здольнасці неабходна ўсё жыццё. Ні ў якім разе нельга аслабляць увагу да іх і ў школе. Ад таго, наколькі паспяхова ўдасца вырашыць гэтыя задачы, залежыць многае, і перш за ўсё — прагрэс грамадства, навукова-тэхнічнае развіццё, эканамічны і культурны росквіт. Вось чаму члены педагагічнага калектыву абавязаны не проста перадаваць веды, якія прадугледжаны праграмай навучання, але і настойліва развіваць мысленне і прывучаць вучняў да правільнай, яснай, пераканаўчай, выразнай, дакладнай і насычанай сэнсам мовы.

Матэматыка, у тым ліку і школьная, мае вялізныя магчымасці для выхавання творчай асобы. Наколькі цікавая, усёмагутная навука матэматыка! Гэтае адкрыццё я зрабіла для сябе, будучы студэнткай Магілёўскага педагагічнага інстытута імя Куляшова. І з таго часу на кожным уроку я спрабую наблізіць дзяцей да таго, каб яны ўсвядомілі гэта значна раней. Вось чаму вядучая ідэя ў маёй педагагічнай і матэматычнай практыцы — максімальна раскрыць перад вучнямі спектр прымянення матэматычных ведаў, асноўная задача — перадаць сваю захопленасць прадметам выхаванцам.

Па праблеме развіцця творчай асобы ў працэсе навучання матэматыцы ў свой час друкавалася шмат прац. Я прапаную некалькі прыёмаў, якія выкарыстоўваюцца мною на ўроках у рознай ступені ў залежнасці ад узросту вучняў, матэрыялу, тэмы, асаблівасцей класа.

Усе прапанаваныя прыёмы нараджаліся паступова на працягу многіх гадоў працы, частка з іх запазычана з вопыту работы іншых настаўнікаў, частка — з метадычных дапаможнікаў, некаторыя прыдуманы мною, але ўсе яны прайшлі праверку часам, падабаюцца дзецям і мне як настаўніку.

Вуснае лічэнне як цікавая гульня

Адной з асноўных і першапачатковых задач пры навучанні матэматыцы з'яўляецца выпрацоўка ў вучняў навыкаў лічэння. Аднак аднастайнасць заданняў у выглядзе прыкладаў на вылічэнне прытупляе цікавасць як да лічэння, так і да ўрокаў увогуле.

Добра развітыя навыкі вуснага лічэння — адна з умоў паспяховага навучання ў старшых класах. Таму я звяртаю асаблівую ўвагу на вуснае лічэнне з таго самага моманту, калі вучні пераходзяць да мяне з пачатковай школы. Менавіта ў пятых-шостых класах мы закладваем асновы навучання матэматыцы. Не навучым лічыць у гэты перыяд — будзем і самі ў далейшым адчуваць цяжкасці ў працы, і вучні будуць пастаянна рабіць крыўдныя промахі.

Вуснае лічэнне я праводжу так, каб дзеці пачыналі з лёгкага, а потым паступова пераходзілі да вылічэнняў больш цяжкіх. Калі адразу задаваць вучням складаныя вусныя заданні, дык дзеці адчуюць сваё бяссілле, разгубяцца і іх ініцыятыва будзе падаўлена.

Трэба разглядаць два віды вуснага лічэння. Першы — той, пры якім настаўнік не толькі называе лічбы, але і дэманструе іх вучням (запісвае на дошцы, указвае на табліцы, праецыруе на экран з дапамогаю кадаскопа). Падмацоўваючы слыхавое ўспрыманне вучняў, зрокавы рад фактычна робіць непатрэбным утрымліванне гэтых лічбаў у памяці, чым істотна аблягчае працэс вылічэння.

Аднак менавіта запамінанне лічбаў, над якімі робяцца дзеянні, - важны момант вуснага лічэння. Першы від трэба прымяняць, але нельга недаацэньваць і другі від вуснага лічэння, калі лічбы ўспрымаюцца толькі на слых. Вучні пры гэтым нічога не запісваюць і ніякімі наглядными дапаможнікамі не карыстаюцца.

Другі від вуснага лічэння — больш складаны, чым першы. Але ён больш эфектыўны ў метадычным плане, пры той, аднак, умове, што гэтым відам лічэння ўдасца захапіць усіх вучняў. Апошняя акалічнасць — вельмі важная, паколькі пры вуснай рабоце цяжка кантраляваць кожнага вучня.

Я стараюся зрабіць так, каб вуснае лічэнне ўспрымалася вучнямі як цікавая гульня. Тады яны самі ўважліва будуць сачыць за адказамі адзін аднаго, а настаўнік становіцца не столькі кантралёрам, колькі лідэрам, які прыдумвае ўсё новыя і новыя цікавыя заданні.

Раскажу коратка пра некаторыя формы вуснага лічэння.

Хуткае лічэнне. Паказваю картку і тут жа гучна прачытваю яе. Вучні вусна выконваюць дзеянні і паведамляюць свае адказы. Карткі хутка змяняюць адна другую, але апошнія заданні прапаную ўжо не з дапамогай картак, а толькі вусна.

"Роўнае лічэнне". Запісваю на дошцы практыкаванне з адказам. Вучні павінны прыдумаць свае прыклады з такім жа адказам. Іх прыклады на дошцы не запісваюцца. Дзеці павінны на слых успрымаць названыя лічбы і вызначаць, ці правільна складзены прыклады.

"Лічэнне-дапаўненне". Запісваю на дошцы які-небудзь лік, напрыклад 3. Потым павольна называю лік, меншы, чым 3. Вучні ў адказ павінны назваць іншы, які дапаўняе дадзены лік да 3. Тыя лічбы, якія называю я і якія даюць вучні, не запісваюцца. Гэтым забяспечваецца трэніроўка ў запамінанні лічбаў.

"Спяшайся, ды не памыліся". Гэтая гульня — фактычна матэматычны дыктант. Я павольна прачытваю заданне за заданнем, а вучні ў сшытках пішуць адказы.

"Не зявай". Вучні кожнага рада атрымліваюць па картцы. У першага вучня ў радзе заданне запісана поўнасцю, а ва ўсіх астатніх замест першага ліку стаіць шматкроп'е. Пра тое, што хаваецца за шматкроп'ем, вучань даведаецца толькі тады, калі яго таварыш, які сядзіць наперадзе, паведаміць яму адказ у сваім заданні. Гэты адказ і будзе лікам, якога не хапае. У такой гульні ўсе павінны быць вельмі ўважлівымі, таму што памылка аднаго ўдзельніка перакрэслівае працу ўсіх астатніх.

Павелічэнне разумовай нагрузкі на ўроках матэматыкі прымушае задумвацца над тым, як падтрымліваць актыўнасць вучняў на працягу ўсяго ўрока, стымуляваць іх да самастойнага набыцця ведаў.

Для мяне вельмі важна, у якім эмацыянальным стане прыйшлі да мяне вучні на ўрок: узбуджаныя пасля няўдала напісанай дыктоўкі або стомленыя пасля цяжкай кантрольнай работы па фізіцы ці хіміі. Таму на пачатку ўрока, каб настроіць вучняў на свой урок, я прапаную ім лагічныя задачы. Яны бываюць рознымі. Для зняцця стомы выкарыстоўваю лёгкія. Прывяду некалькі прыкладаў.

1. Ляцелі шпакі, і ўбачылі яны дрэвы. Калі селі па адным на дрэва, дык аднаму шпаку не хапіла дрэва, а калі на кожнае дрэва села па два шпакі, дык адно дрэва засталося незанятым. Колькі было шпакоў і колькі дрэў? Адказ: 4 шпакі, 3 дрэвы.

2. Лена, Света, Таня ўдзельнічалі ў бегу на 100 м. Лена прыбегла на 2 секунды раней за Свету, Света прыбегла на 1 секунду пазней за Таню. Хто прыбег раней: Таня або Лена і на колькі секунд? Адказ: раней на 1 секунду прыбегла Лена.

Геаметрычны вопыт дзіцяці

Педагагічная аксіёма: творчы патэнцыял настаўніка вызначаецца яго творчым стаўленнем да праграмы і падручніка.

Хачу расказаць пра тое, з якімі цяжкасцямі сутыкаецца кожны настаўнік матэматыкі пры выкладанні такога яе раздзела як геаметрыя.

Развіццё логікі і інтуіцыі (геаметрычнай у прыватнасці) — дзве важнейшыя раўнапраўныя функцыі геаметрычнай адукацыі. Пуанкарэ пісаў: "Даказваюць пры дапамозе логікі, вынаходзяць пры дапамозе інтуіцыі". Геаметрыя, як бадай ніякі іншы прадмет, садзейнічае развіццю гэтых якасцей, паколькі лагічны і інтуітыўны аспекты ў гэтым прадмеце пераплятаюцца найбольш цесна. Дыялектычнае адзінства дзвюх супрацьлеглых тэндэнцый, якое мы назіраем у геаметрыі і якога няма сёння ў ніводным іншым прадмеце, якраз і робіць гэтую дысцыпліну унікальным і неабходным прадметам.

Добра вядома, які вялізны шлях у сваім інтэлектуальным развіцці праходзіць дзіця ў першыя пяць-шэсць гадоў свайго жыцця. У багатым багажы яго ўяўленняў пра навакольны свет геаметрычнае ўяўленне займае адно з цэнтральных месцаў. Геаметрычны вопыт шасцігадовага дзіцяці — настолькі шматгранны, што калі гаварыць пра развіццё непасрэдных наглядна-геаметрычных уяўленняў, дык вывучэнне геаметрыі ў школе можа многае да яго дадаць. Дзіця дашкольнага ўзросту шмат ведае і ўмее рабіць сваімі рукамі. Яно адчувае вялізнае задавальненне ад геаматрычных гульняў, практыкаванняў, літаральна ад усяго, што звязана з геаметрыяй (маляванне, канструяванне, лепкі і г.д.). Менавіта на гэты ўзрост прыпадае пік, калі можна так сказаць, геаметрычнай актыўнасці дзіцяці.

Але вось дзіця паступае ў школу, і жывая плынь яго геаметрычнай актыўнасці, замест таго, каб быць успрынятай і накіраванай у вучэбнае рэчышча, фактычна спыняецца. На працягу першых пяці-шасці гадоў навучання геаметрыі даецца вельмі мала. У праграмах і падручніках для малодшых класаў па матэматыцы, калі гавараць пра геаметрыю, зусім не ўлічваецца ні разумовае развіццё дзіцяці, ні яго ўзроставыя асаблівасці. На каго, напрыклад, разлічана праграма, якая патрабуе, каб вучань на выхадзе з 5-6-х класаў умеў распазнаваць прасцейшыя фігуры: квадрат і прамавугольнік, круг і акружнасць, куб і шар? Бо ў школу прыходзіць не Маўглі, які вырас сярод дзікай прыроды і ў жыцці не бачыў прамавугольніка, а дзіця, якое для гульні ў футбол ніколі не брала куб, а дзіцячыя домікі ўзводзіла не з шароў. Магчыма, нехта з дзяцей не ведае назваў некаторых геаметрычных фігур, хаця цудоўна знаёмы з імі. Каб хоць часткова вырашыць гэтую праблему і ўжо ў 5-6-х класах знаёміць вучняў з некаторымі ўласцівасцямі геаметрычных фігур, я ў сваёй працы выкарыстоўваю такі від дзейнасці, як складанне матэматычных казак самімі вучнямі.

Спачатку ў многіх дзяцей казкі не атрымліваюцца, але паступова знаёмства з лепшымі з іх, а таксама гутаркі з вучнямі даюць свой плён. Выкарыстоўваю таксама на ўроках рэбусы, крыжаванкі.

Самі складаем задачкі і самі рашаем

Якія ж канкрэтныя метадычныя шляхі развіцця творчых здольнасцей вучняў на ўроках матэматыкі?

На гэтае пытанне ў адносінах да ўрока адказаў савецкі псіхолаг В.А.Круцецкі. Ён лічыць, што развіццё творчых вучэбных здольнасцей школьнікаў звязана з самастойным творчым авалоданнем матэматыкай, з самастойнай пастаноўкай нескладаных матэматычных праблем, са знаходжаннем шляхоў і метадаў іх вырашэння, з "вынаходніцтвам" доказаў тэарэм, самастойным вывядзеннем формул, са знаходжаннем арыгінальных спосабаў рашэння нестандартных задач.

Для мяне даўно ўжо стала аксіёмай, што на ўроку важна не толькі і нават не столькі перадаваць вучням новую інфармацыю, колькі фарміраваць у іх уменне і патрэбу вучыцца, вучыць іх працаваць з рознымі крыніцамі ведаў, у першую чаргу з падручнікам, кнігай, даведнікам, навучаць вучняў планаваць уласную дзейнасць, прагназаваць вынікі, ацэньваць іх. Абавязковай умовай высокай выніковасці сучаснай матэматычнай адукацыі з'яўляецца актыўная самастойная праца вучняў па вывучэнні матэматыкі, яе асноўных ідэй і метадаў, яе практычнага прымянення. Такая работа садзейнічае і фарміраванню актыўнай жыццёвай пазіцыі школьнікаў.

Самастойная праца можа разглядацца як дыдактычны сродак, з дапамогай якога настаўнік арганізуе дзейнасць вучня на ўроку і пры выкананні хатняга задання. У залежнасці ад умення ставіць мэту ў сваёй рабоце, планаваць яе дасягненне, выдзяляюць розныя віды самастойнай пазнавальнай дзейнасці. Напрыклад, пастаноўку мэты і планаванне работы вучань ажыццяўляе з дапамогай настаўніка. У другім выпадку з дапамогай настаўніка ажыццяўляецца толькі пастаноўка мэты, а планаванне дзейнасці выконваецца вучнем самастойна. Нарэшце, і пастаноўка мэты, і планаванне ажыццяўляецца вучнем самастойна ў рамках задання, якое дае настаўнік, або нават уся работа ажыццяўляецца вучнем па яго ўласнай ініцыятыве, ён сам вызначае яе змест, мэту, план дзеянняў і самастойна яе выконвае.

Для таго, каб прывучыць вучняў да самастойнай дзейнасці, я выкарыстоўваю і такія формы работы, як правядзенне нестандартных урокаў: урок-канферэнцыя, урок-аганёк, урок-бенефіс, агляд ведаў, урок-лабірынт, урок-казка і іншыя, якія павышаюць цікавасць да матэматыкі. На ўроках ствараецца сітуацыя поспеху, вучням даводзіцца шукаць інфармацыю ў даведачнай літаратуры.

Вялікую ўвагу я ўдзяляю і факультатыўным заняткам, праводжу пазакласныя мерапрыемствы па матэматыцы.

Вядома, што адукацыйны ўзровень у нашых вучняў падае. Псіхолагі даказалі, што вучань запамінае 5 працэнтаў інфармацыі, калі слухае нецікавую лекцыю; 10 працэнтаў, калі сам працуе над літаратурай; 20 працэнтаў, калі выкарыстоўваецца аўдыё- або відэазапіс; 30 — пры дэманстрацыі доследаў; 50 — у дыскусіі; 75 — у накіраванай практыцы; 90 — калі навучае іншых. Таму ў сваёй працы настаўнік павінен арыентавацца на такі выбар тэхналогіі, якая дазваляе навучыць іншых.

Выбіраем тэхналогію поўнага засваення

Цяпер вельмі шмат гавораць пра тэхналогіі. Але што ж такое тэхналогія? Існуе вялікая колькасць розных азначэнняў, але ўсе яны даюць нам агульнае тлумачэнне паняцця "тэхналогія" — — techne — мастацтва, майстэрства, і logos — навука, закон. Даслоўна "тэхналогія" — навука аб майстэрстве.

Педагагічная (адукацыйная) тэхналогія — гэта педагагічна і эканамічна абгрунтаваны працэс дасягнення запланаваных вынікаў у выглядзе ведаў і ўменняў, які ажыццяўляецца на аснове спецыяльна перапрацаванага зместу, а таксама паэтапнага тэсціравання вучняў.

З мэтай удасканалення выкладання матэматыкі ў сваёй працы я выкарыстоўваю элементы новых тэхналогій. Хачу спыніцца больш падрабязна на тэхналогіі поўнага засваення.

Праблемы:

1. Роскід паспяховасці школьнікаў пры засваенні імі базавага зместу адукацыі (сучасная фармуліроўка) тлумачыцца не іх здольнасцю або нездольнасцю, а няўменнем арганізаваць працэс навучання ў адпаведнасці з індывідуальнымі асаблівасцямі ўспрымання і засваення.

2. У традыцыйным вучэбным працэсе два параметры заўсёды фіксаваныя: тэмп навучання і спосаб падачы вучэбнага матэрыялу. Мы тлумачым і патрабуем так, як быццам перад намі знаходзіцца адзін вучань, а не дзесяткі дзяцей з рознымі асаблівасцямі ўспрымання, асэнсавання, запамінання.

3. Адзінае, што застаецца незафіксаваным, — гэта вынікі навучання. Нашы "тройкі", "чацвёркі", "пяцёркі" за засваенне вучнем базавага зместу адукацыі фактычна азначаюць дыферэнцыяцыю таго, што не можа быць дыферэнцыявана, бо павінна быць засвоена ўсімі поўнасцю.

4. Здольнасці вучня вызначаюцца яго тэмпам навучання не пры сярэдніх, а пры аптымальна падабраных для кожнага дзіцяці ўмовах. Б.Блум вывучаў здольнасці вучняў пры навучанні розным прадметам ва ўмовах, калі час на вывучэнне матэрыялу не абмяжоўваўся. Ён вылучыў дзве катэгорыі вучняў:

а) малаздольныя, якія не ў стане дасягнуць загадзя намечанага ўзроўню ведаў і ўменняў нават пры вялікіх затратах вучэбнага часу (каля 5 працэнтаў);

б) таленавітыя (каля 5 працэнтаў) — могуць вучыцца ў высокім тэмпе;

в) звычайныя вучні, якія складаюць большасць (90 працэнтаў), чые здольнасці па засваенні ведаў і ўменняў вызначаюцца затратамі вучэбнага часу.

Высноваd: пры правільнай арганізацыі навучання, асабліва калі няма абмежаванняў у часе, абсалютная большасць школьнікаў у стане поўнасцю засвоіць абавязковы вучэбны матэрыял. Паводле тэхналогіі поўнага засваення, адрозненне ў вучэбных выніках будзе мець месца за межамі патрабаванняў да абавязковых вынікаў навучання.

У рамках названай тэхналогіі планаванне вучэбнага працэсу накіравана на тое, каб падвесці ўсіх вучняў да адзінага, дакладна вызначага ўзроўню авалодання ведамі і ўменнямі.

Асноўныя характарыстыкі тэхналогіі поўнага засваення:

1. Агульная ўстаноўка настаўніка: усе вучні могуць і павінны засвоіць вучэбны матэрыял поўнасцю.

2. Распрацоўка крытэрыяў (эталонаў) поўнага засваення курса, раздзела або вялікай тэмы.

Гэта — падрыхтоўчая работа, змест якой уключае ў сябе канкрэтызацыю і ўдакладненне мэт вучэбнай дзейнасці вучняў у выглядзе запланаваных вынікаў, якія ён павінен прадэманстраваць пасля вывучэння тэмы (курса). Іх асаблівасць заключаецца ў тым, што яны фарміруюцца ў выглядзе ўменняў (дзеянняў, якія можна назіраць, паводзінавага рэпертуару), якія не дапускаюць пашыранага або двайнога тлумачэння.

На гэтай аснове распрацоўваюцца (падбіраюцца) тэсты (праверачныя работы) для праверкі дасягнення запланаваных мэт.

3. Увесь вучэбны змест разбіваецца на асобныя вучэбныя часткі (у іншых публікацыях розных аўтараў — "вучэбныя элементы", "адзінкі зместу", "невялікія блокі" і г.д.).

Асноўныя іх асаблівасці заключаюцца ў тым, што яны закончаныя па сэнсе (змястоўная цэласнасць) і невялікія па аб'ёме (3-6 урокаў). Вучань пастаянна павінен трымаць у полі сваёй дзейнасці планаваны канчатковы вынік і ўсе свае дзеянні накіроўваць менавіта на дасягненне гэтых вынікаў, атрымліваючы ў выпадку ўдачы разнастайныя заахвочванні (стымулы), асноўным з якіх з'яўляецца само паспяховае дасягненне абранай мэты.

4. Да кожнай вучэбнай адзінкі распрацоўваюцца дыягнастычныя тэсты і карэкцыйны дыдактычны матэрыял. Дыягнастычныя тэсты служаць толькі арыенціровачным падмуркам для засваення зместу і, як правіла, не ацэньваюцца. Асноўнае прызначэнне тэстаў — выяўленне неабходнасці карэкцыйнай работы.

Карэкцыйны дыдактычны матэрыял прымяняецца пры паўторным тлумачэнні пасля аналізу дыягнастычных тэстаў і высвятлення, якія інтэлектуальныя аперацыі (запамінанне, разуменне, прымяненне, аналіз, сінтэз, ацэньванне) не засвоены школьнікамі.

Сюды могуць уваходзіць гатовыя апорныя канспекты, абагульняльныя табліцы, схемы, малюнкі, кадры дыяфільмаў, фрагменты відэафільмаў, абсталяванне для індывідуальных эксперыментаў і г.д., да падручніка (каментаванае чытанне). Гэтыя матэрыялы разлічаны на такую дадатковую прапрацоўку незасвоенага матэрыялу, якая адрозніваецца ад першапачатковага спосабу яго вывучэння, дае магчымасць вучню выбраць прыдатны для яго спосаб работы.

Паслядоўнасць крокаў пры навучанні:

1. Арыентацыя вучняў. Настаўнік з самага пачатку паведамляе сваім вучням, што яны пачынаюць вучыцца "па-новаму", і па новай методыцы ў класе, па-першае, не будзе непаспяваючых, а па-другое, колькасць добрых і выдатных адзнак нічым не абмежавана. Бо не сакрэт, што пры традыцыйным навучанні адзнака вучня часта залежыць не ад фактычных вынікаў навучання, а ад таго, у якім класе, у якой школе, у якога настаўніка ён вучыцца.

Потым настаўнік знаёміць дзяцей з тым, як яны будуць вучыцца, каб дасягнуць поўнага засваення. У практыцы работы па гэтай сістэме асноўны акцэнт звычайна робіцца на наступных ідэях:

— клас будзе вучыцца па новым метадзе, які дазваляе дасягнуць добрых вынікаў, але не нейкай яго частцы, а ўсім вучням;

— кожны вучань атрымлівае адзнаку толькі на падставе выніку заключнай праверкі, па выніках усяго курса;

— адзнака кожнага вучня вызначаецца не параўнаннем з вынікамі іншых вучняў, а загадзя вызначаным эталонам. Тут трэба ўказаць эталон вышэйшай (выдатнай) адзнакі;

— кожны вучань, які дасягну гэтага эталона, атрымлівае адзнаку "выдатна";

— колькасць выдатных адзнак не абмяжоўваецца. Адпаведна ўзаемадапамога не змяншае магчымасці кожнага атрымаць выдатную адзнаку. Калі ўсе вучні класа дапамагаюць адзін аднаму, усе добра вучацца, дык і ўсе могуць заслужыць выдатную адзнаку;

- кожны вучань атрымлівае любую неабходную дапамогу. Там, калі ён не можа засвоіць матэрыял адным спосабам, яму будуць прадастаўлены іншыя, альтэрнатыўныя, магчымасці;

- на працягу ўсяго курса навучання кожны вучань атрымлівае серыю "дыягнастычных" праверачных работ (тэстаў), прызначаных для кіравання яго ростам. Вынікі гэтых праверак не ацэньваюцца адзнакамі. Звесткі па выніках праверак служаць толькі для таго, каб вучань мог лягчэй знаходзіць незразумелае або памылкі і выпраўляць іх;

— у выпадку ўзнікнення цяжкасцей пры выкананні бягучых праверачных работ кожнаму вучню адразу ж будзе дадзена магчымасць выбраць альтэрнатыўныя вучэбныя працэдуры, каб дапамагчы пераадолець цяжкасці, недастатковае разуменне або памылкі

— гэтыя магчымасці выбару трэба адразу ж выкарыстоўваць, не дазваляючы памылкам або няяснасцям збірацца і ўскладняць далейшую вучэбную дзейнасць.

Як відаць, ужо на пачатковым этапе работы выразна прасочваецца асноўная рыса ўсёй сістэмы — накіраванасць вучэбнага працэсу на запланаваны канчатковы вынік.

2. Вучэбны працэс разбіваецца на блокі, якія адпавядаюць папярэдне выдзеленым вучэбным адзінкам (звычайна іх паслядоўнасць адпавядае выкладанню матэрыялу ў выбраным настаўнікам вучэбным дапаможніку).

3. Выкладанне новага матэрыялу і яго адпрацоўка вучнямі адбываецца традыцыйна. Аднак уся вучэбная дзейнасць праходзіць на падставе арыенціраў, якія ўяўляюць сабой дакладна, канкрэтна сфармуляваныя вучэбныя мэты (іх пералік ужо аб'яўлены вучням як эталон, на аснове якога будуць ацэньвацца вучэбныя вынікі). Пасля вывучэння і адпрацоўкі вучнямі пэўнай вучэбнай адзінкі праводзіцца праверачная работа (дыягнастычны тэст), вынікі якой аб'яўляюцца адразу пасля яе выканання. Адзіным крытэрыем ацэнкі з'яўляецца эталон поўнага засваення ведаў і авалодання ўменнямі.

4. Пасля выканання праверачнай работы вучні падзяляюцца на дзве групы: тыя, хто дасягнуў, і тыя, хто не дасягнуў поўнага засваення ведаў і авалодання ўменнямі. Вучні, якія дасягнулі поўнага засваення на патрэбным узроўні, могуць вывучаць дадатковы матэрыял, дапамагаць адстаючым аднакласнікам або могуць проста быць свабоднымі — да пачатку вывучэння наступнай вучэбнай адзінкі. Асноўную ж увагу настаўнік удзяляе тым вучням, якія не змаглі прадэманстраваць поўнае засваенне матэрыялу. З імі праводзіцца дапаможная (карэкцыйная) вучэбная дзейнасць. Для гэтага напачатку выяўляюцца прагалы ў ведах і ўменнях. Па той частцы вучэбнага матэрыялу, якая належным чынам не засвоена большасцю дзяцей, праводзіцца заняткі з усёй групай, выкладанне матэрыялу паўтараецца нанава, прычым спосаб выкладання змяняецца. Напрыклад, матэрыял падаецца з выкарыстаннем наглядных дапаможнікаў або тэхнічных сродкаў навучання, якія не прымяняліся пры яго першым выкладанні, прымяняюцца дадатковыя віды вучэбнай дзейнасці дзяцей і г.д.

Пры запаўненні частковых прагалаў і зняцці цяжкасцей нярэдка выкарыстоўваецца індывідуальная работа настаўніка з вучнем. Асноўнай формай работы ў гэтым выпадку з'яўляецца работа дзяцей у невялікіх падгрупах (па 2-3 чалавекі), іх узаемнае навучанне, выкарыстанне дапамогі тых вучняў, якія паспяхова засвоілі раздзел (вучэбную адзінку).

5. Дапаможная работа завяршаецца праверкай (дыягнастычным тэстам), пасля якой магчыма дадатковая карэкцыйная работа з тымі, хто ўсё яшчэ не дасягнуў патрэбнага ўзроўню (поўнага засваення). Клас пераходзіць да вывучэння новай вучэбнай адзінкі толькі тады, калі ўсе, або амаль усе, вучні на належным узроўні засвоілі змест папярэдняй вучэбнай адзінкі. Што датычыць ацэначных меркаванняў (не выстаўленне адзнак), дык усе фармуліроўкі вынікаў прамежкавага (дыягнастычнага) кантролю адносяцца да тыпу "засвоіў — не засвоіў" (залік — незалік). Аднак гэта не азначае, што выказванні настаўніка будуць зводзіцца менавіта да такога роду сухіх ацэнак. Ацэначныя меркаванні звычайна маюць змястоўны характар і падтрымліваюць, падбадзёрваюць вучня.

Ацэнка ж у выглядзе традыцыйнай адзнакі выстаўляецца па выніках кантрольных работ, якія ахопліваюць або ўвесь курс, або матэрыял вялікага раздзела, куды ўваходзіць некалькі вучэбных адзінак.

Пасля праверкі кантрольных работ настаўнік рыхтуе для кожнага вучня агляднуюінфармацыю, якая канкрэтызуе звесткі падагульняльнай праверкі, прывязваючы іх да раздзелаў курса (вучэбных адзінак). Для такой канкрэтызацыі прымяняецца ўжо складзеная настаўнікам табліца спецыфікацыі мэт па ўсім курсе; з дапамогай крыжыкаў адзначаюцца запланаваныя мэты поўнага засваення, замяняюцца ўмоўнымі абазначэннямі таго выніку, які дасягнуты вучнем у адносінах да гэтых мэт. Напрыклад, "з" — поўнае засваенне; "н/з" — няпоўнае засваенне. Такія звесткі даюць вучню магчымасць самастойна арыентавацца ў атрыманых ведах і эфектыўна запоўніць прагалы як пры падрыхтоўцы да пераздачы раздзелаў курса (калі трэба), так і ў ходзе далейшага навучання.

Укараненне элементаў новых тэхналогій на ўроках матэматыкі, з аднаго боку, стварае спрыяльныя ўмовы для работы кожнага вучня (адначасова ўзнікае такая неабходная для многіх вучняў сітуацыя поспеху), а з другога — вучні свядома стараюцца працаваць якасна і хутка, імкнуцца выканаць больш складаныя віды заданняў.

Тамара АЛЯКСЕЕНКА,
настаўніца матэматыкі сярэдняй школы № 2 Слаўгарада.

Эрудыт-лато

Правілы гульні наступныя: з аднаго боку пляцоўкі садзяцца гульцы, з другога — гледачы. Вядучы задае пытанне і чытае варыянты адказаў. Гульцы падымаюць таблічку з літарай, якая, на іх думку, абазначае правільны адказ. Асістэнты вядучага раздаюць жэтоны тым, хто адказаў правільна. Пераможца гульні з гледачамі мае права аддаць жэтон любому гульцу. Тыя, хто набраў большую колькасць балаў (жэтонаў), прымаюць удзел у другім туры. Можна адказы пад літарай "Г" зрабіць вясёлымі, як быццам ад імя Нязнайкі.

Тэма: заалогія

I тур. Гуляюць усе.

1. Прэснаводная гідра адносіцца да тыпу: а) прасцейшыя; б) **кішачнаполасцевыя**; в) малюскі; г) лернейскія.

2. Калі да гідры дакрануцца тонкай іголкай, то яна: а) раздражняецца; б) **сціскаецца ў камячок**; в) узбуджаецца; г) дае здачы.

3. Від сіметрыі ў белай планарыі; а) **двухбаковы**; б) няма сіметрыі; в) што гэта, увогуле, такое?

4. Від размнажэння ў аскарыды; а) пачкаванне; б) бясполае; в) **палавое**; г) ну, і пытанні дзецям да 16 гадоў...

5. У целе аскарыды ўтрымліваецца: а) крухмал; б) клятчатка; в) **цукар**; г) не, ну хто яе каштаваў?

6. Змагацца са шкоднымі насякомымі можна з дапамогай: а) фунгіцыдаў; б) **інсектыцыдаў**; в) гербіцыдаў; г) трэба злавіць насякомае і ўцерці яму ў спінку 1 г сродку "Машанька".

7. Дажджавыя чарвякі з'яўляюцца на паверхні зямлі звычайна: а) пасля засухі; б) **пасля дажджу**; в) толькі ўдзень; г) каб рыбакоў падражніць.

8. Якога колеру кроў у васьмінога: а) чырвоная; б) зялёная; в) **блакітная**; г) ну, я ж у яго аналіз не браў.

9. Для выкормлівання малькоў рыбы выкарыстоўваюць дробных рачкоў, якія называюцца: а) кентаўрамі; б) геркулесамі; в) **цыклопамі**; г) шварцанегерамі.

10. У каго паводле легенды разззлаваная багіня ператварыла дзяўчыну, якая ўмела прасці лепш за яе? а) у тутавага шаўкапрада; б) **у павука**; в) у павуціну; г) у ткачыху-перадавіка вытворчасці.

Музычная паўза. Балельшчыкі чытаюць вершы або выконваюць песні пра жывёл.

II тур. Гульня з гледачамі.

Як па-навуковаму называецца жывёла, за якой паляваў казачны Дурамар? (П'яўка медыцынская).

III тур. Гульня з пераможцамі.

1. Як называецца адна са стадый развіцця насякомых? а) бразготка; б) машынка; в) **кукалка**; г) ну, вы яшчэ скажыце "Мерседэсік" або Барбі.

2. Вучоныя лічаць, што самы доўгі марскі чарвяк лінеус дасягае ў даўжыню: а) да 10 м; б) 15 м; в) **да 30 м**; г) я яго мераў, ці што?

3. Жук-шкоднік бульбы называецца: а) амерыканскім; б) тэхаскім; в) **каларадскім**; г) гэта ж і дзіця ведае.

4. Як называецца кішачнаполасцевая жывёліна, якая жыве разам з ракам-пустэльнікам і абараняе яго ад ворагаў з дапамогай жыгучых клетак? а) **актынія**; б) ламінарыя; в) планарыя; г) сек'юрыці.

5. Навошта жыхары Самоа выкарыстоўваюць буйнога чарвяка палола? а) для нажыўкі; б) на корм жывёле; в) **самі ядуць**; г) аддаюць у выглядзе гуманітарнай дапамогі ў Еўропу.

Тэма: батаніка

I тур. Гуляюць усе.

1. Увесь жывёльны свет на Зямлі падзяляецца на: а) герцагствы; б) каралеўствы; в) **царствы**; г) дэпартаменты.

2. Мукор адносіцца да царства: а) бактэрый; б) раслін; в) **грыбоў**; г) да каралеўства Ліхтэнштэйн.

3. Органы раслін — гэта: а) плады; б) **атожылкі**; в) кветкі; г) рукі і ногі.

4. Слова "батаніка" перакладаецца з грэчаскай мовы як: а) кветка; б) **трава**; в) корань; г) у Грэцыі ўсё ёсць.

5. У гароху плод называецца: а) струк; б) сямянка; **в) боб**; г) Пакацігарошак.

6. Зялёныя пластыды называюцца: а) храмапласты; б) **хларапласты**; в) лейкапласты; г) спытайце ў Мічурына.

7. Клубні — гэта відазмяненні: а) сцябла; б) кораня; в) **атожылка**; г) мундзіра.

8. Вада і мінеральныя рэчывы рухаюцца па: а) **драўніне**; б) асяродку; в) кары; г) на метро.

9. У лісцях на святле ўтвараецца: а) вуглякіслы газ; б) цукар; в) **крухмал**; г) "Фанта".

10. Калякветнік без венчыка называецца: а) аднадомным; б) **простым**; в) адзінарным; г) без цара.

Тайм-аўт. Балельшчыкі чытаюць вершы і спяваюць песні пра кветкі.

II тур. Гульня з гледачамі.

Як называюцца кветкі, якія маюць толькі тычынкі або толькі песцікі? (Раздзельнаполыя).

III тур. Гульня з пераможцамі.

1. Як называецца плод земляніці? а) ягада; б) касцянка; в) **сямянка**; г) хто яго ведае.

2. Як называецца плод грэчкі? а) касцянка; б) **арэх**; в) сямянка; г) лягчэйшых пытанняў няма.

3. Расліна, здольная сама абараняцца ад насякомых з дапамогай: а) гербіцыдаў; б) **фітанцыдаў**; в) пестыцыдаў; г) мускулаў.

4. Казку "Пунсовая кветачка" напісаў: а) Тургенеў; б) **Аксакаў**; в) Пушкін; г) а хто ён такі, гэты ваш Пушкін?

Галіна КАПЕЦКАЯ,
настаўніца гімназіі Светлагорска.

"Асенняе зачараванне"

— так назвалі конкурс на лепшую восеньскую кампазіцыю работнікі Віцебскага вытворчага аб'яднання "Віцязь". Асеннія букеты, зборы з кветак і траў, злакаў і гародніны ўпрыгожылі гэты незвычайны конкурс.

НА ЗДЫМКАХ: фрагменты конкурсных работ.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА.

Свята

Юбілей у Цюбіка

Нядаўна ў Нацыянальным мастацкім музеі было свята. "Цюбікаўцы" адзначалі сваё дзесяцігоддзе. Менавіта столькі часу таму па ініцыятыве Вольгі Яўгенаўны Брыгадной, мастацтвазнаўцы музея, нарадзіўся клуб "У госці да Цюбіка".

Клуб для дзяцей і, як пасля атрымалася, для іх бацькоў і родных, дзе можна было б далучыцца да прыгожага, навучыцца трымаць аловак і не баяцца чыстага аркуша, сустрэць новых сяброў.

Так ужо сталася, што вакол клуба згуртаваліся сем'ямі. Спачатку маці прыводзіла адно дзіця, а за ім ужо астатніх брацікаў і сястрычак. Гэта сем'і Рысавец, Кучынскія, Перажковы, Бенкефон. Зараз у госці да Цюбіка прыходзіць каля 100 дзяцей, а калі лічыць з бацькамі, дык і таго больш. Самым маленькім — Ганульцы Кучынскай і Ліндзе Джома — па тры гады. Бацькі адзначаюць, што ў Вользе Яўгенаўне жыве божы дар настаўніка, псіхолага, арганізатара. Яна запаляе ўсіх на дзейнасць.

За дзесяць гадоў было шмат займальных спраў. На свяце якраз пра гэта і ўспаміналі. "Цюбікаўцы" любяць вандраваць, знаёміцца з гістарычнымі маляўнічымі мясцінамі роднай Беларусі (і не толькі!). У Мірскі замак, напрыклад, дзеці прыехалі ў сярэднявяковых нацыянальных касцюмах і, пераўвасобіўшыся, гулялі ў князёў Радзівілаў. Пасля ўсе свае ўражанні перадалі ў малюнках.

Незабыўнымі для "цюбікаўцаў" застануцца святы-карнавалы. Вядома ж, з пераапрананнем. Пра алімпійскіх багоў і антычных герояў дзеці ведаюць не толькі з расказаў Вольгі Яўгенаўны, яны самі неаднаразова былі багамі і героямі, жылі ў той час ці ў нашым часе.

Большую ж частку свайго часу "цюбікаўцы" праводзяць у залах Нацыянальнага мастацкага музея. У дзяцей выпрацавалася звычка хадзіць у музей, дзе з'явіліся ўжо свае любімыя закуточкі і мастацкія творы, якія яны і спрабуюць капіраваць. Калі б гэтыя копіі пабачылі самі аўтары арыгіналаў — яны б засталіся задаволенымі сваёй працай, якая выклікала такія вобразы і такія фарбы ў маленькіх мастакоў! Дзеці знаёмяцца з многімі мастацкімі жанрамі — партрэтам, нацюрмортам, пейзажам, яны цудоўна спраўляюцца з фарбамі, алоўкамі, крэйдай. Госці свята маглі палюбавацца творчасцю "цюбікаўцаў". І прыемна, што прэзідэнцкі фонд падтрымкі таленавітай моладзі адзначыў "цюбікаўцаў", і яны атрымаюць 1,5 мільёна рублёў. Цяпер у клуба з'явіліся магчымасць набыць мальберты, рамы.

У дзень нараджэння ніхто не застаўся без падарункаў. Іх атрымалі, зразумела, дзеці, а таксама сябры-памагатары клуба, Вольга Яўгенаўна і яе памочніца Наталля Шчукіна. Але самым, напэўна, каштоўным падарункам для дзяцей, якія займаюцца ў клубе тры гады, стала ўручэнне пасведчанняў юнага мастацтвазнаўцы.

Мы таксама віншуем цябе, Цюбік! Доўгага жыцця і творчасці табе!

Святлана КІРСАНАВА.

Нататкі

Дарогаю пазнання

Калі 1 верасня ў клас прыбеглі шумлівым натоўпам мае васьмікласнікі, дык першым пытаннем было: "А калі зноў пойдзем у паход?". Па-рознаму можна ставіцца да пытання. Можа, гэта чарговае жаданне пагуляць, павесяліцца, адпачнуць хоць дзянёк перад доўгім навучальным годам? А можа — прага адкрыцця нечага новага, нязведанага пад уздзеяннем мінулых паходаў? Адно бясспрэчна — дзіцячая душа імкнецца да пазнання свету. Хто ж дапаможа ёй? Шмат пытанняў. Таму вырашыў: напішу, падзялюся сваімі думкамі, меркаваннямі, назапашаным вопытам у першую чаргу дзеля таго, каб кожны настаўнік, класны кіраўнік пераканаўся і ўзяў на ўзбраенне ў сваёй працы шырокія магчымасці школьнага турызму і краязнаўства як дзейсных сродкаў фарміравання нацыянальнай самасвядомасці вучняў, выхавання патрыятызму, пазнання асобы дзіцяці, таямніц яго душы, раскрыцця таленту, самавыяўлення.

У свой час народны пясняр Беларусі Якуб Колас пісаў "Дарога — гэта жыццё". Нельга не пагадзіцца з класікам беларускай літаратуры. А калі перафразаваць гэтыя словы ў дачыненні да школьнай практыкі, дык яны, мабыць, будуць гучаць так: "Дарога — гэта пазнанне жыцця". У кожнага з нас — свая жыццёвая дарога, наканаваная лёсам. І як бы цяжка ні было, мы павінны яе прайсці. Школа — гэта пачатак вялікай жыццёвай дарогі.

З урока ва ўрок, з класа ў клас вядзе дарога пазнання. Але ёсць і іншая, больш дзейсная дарога — з рукзаком за плячыма, трымаючыся надзейнага сябра. Не адразу прыходзіць усведамленне асалоды ад пабачанага і пачутага. І толькі калі ты адчуваеш сябе "на галаву вышэй" у пазнанні таямніц гісторыі і культуры роднага краю, калі можаш без перадыху распавядаць гадзінамі пра свае ўражанні — тады гэта і ёсць перамога.

Добрыя турысцка-краязнаўчыя традыцыі захоўваюцца ў нашай школе № 1 Заслаўя. Адна з іх — штогадовыя, шматдзённыя турыстычна-краязнаўчыя паходы па праграме рэспубліканскай экспедыцыі "Наш край". У маі гэтага года на маршрут паходу-экспедыцыі "Шляхам Адама Міцкевіча" выйшлі вучні 7 "А" класа. Упершыню зроблена спроба правесці не проста паход, а паход-экспедыцыю са зборам матэрыялу і вывучэннем жыцця і творчасці выдатнага беларуска-польскага паэта А.Міцкевіча. Доўгі час ішла напружаная падрыхтоўка: распрацоўваўся маршрут, удакладняўся графік пахода, афармляліся неабходныя дакументы.

Самым знамянальным быў дзень 27 мая, калі першая ранішняя электрычка павезла групу з 12 чалавек у напрамку Мінска, а затым — у Баранавічы, да вёскі Крошын. Трэба было бачыць твары вучняў, якія свяціліся радасцю і задавальненнем ад таго, што мара збылася і дзеці, адарваўшыся ад дому, бацькоў, будуць выпрабоўваць сябе на многія якасці. Заўсёды ў такія хвіліны думаецца, як мала трэба чалавеку для шчасця. Толькі часам азмрочваецца гэтая радасць іншай думкай, калі прыгадваюцца засмучоныя твары дзяцей з іншых класаў, калі ў вучнёўскіх размовах чуецца зайздроснае "шчаслівчык", калі загараецца жаданне ўзяць усіх з сабой, але, на жаль, адсутнічаюць магчымасці. Крыўдна ўсё гэта. Часам мы робім непапраўную памылку, пазбаўляючы сваіх выхаванцаў, можа, адзінай магчымасці ў жыцці атрымаць асалоду ад дакранання з прыгожым, непаўторным светам прыроды, з нязведаным кутком Бацькаўшчыны. Хто ведае, можа дастаткова аднаго такога дотыку, каб змяніўся, перайначыўся чалавек.

Сталёвыя стужкі пабеглі ўдаль палатно чыгункі, пакінуўшы нас на платформе прыпынку з гучнай назвай "Перамога". Менавіта адсюль пачалася пешая частка паходу. Прыветная касірша патлумачыла нам шлях, і мы ідзем да вёскі Крошын, якая раскінулася побач, за высокімі векавымі вязамі. У Крошыне нарадзіўся і жыў вядомы беларускі паэт XIX ст. Паўлюк Багрым. Тут, на мясцовых могілках, побач з касцёлам, ён пахаваны. Ідзем туды, каб ушанаваць яго памяць, а яшчэ — каб на свае вочы пабачыць сапраўдны цуд, зроблены рукамі паэта-каваля — славутую жырандолю. Усё ж такі мы, мабыць, шчаслівыя людзі. Расчыняюцца старыя каваныя дзверы касцёла — і вось яна, жывая памяць. Беражліва захоўваецца жырандоля землякамі Багрыма. Усё так, як было пры ім. А на сцяне, у рамцы, — верш, той самы "Зайграй, зайграй, хлопча малы", які адзіны застаўся ад спадчыны паэта.

Няма слоў, адны думкі. І дзеці сцішыліся. Усё для іх тут цікава і незвычайна. Нібыта сам час вярнуўся ў мінулае. Мы не маглі пакінуць гэтыя мясціны па-за увагай, бо, як і А.Міцкевіч, яго зямляк, П.Багрым надзвычай шчыра ставіўся да простага люду, усім сэрцам любіў родны край.

Яшчэ доўгі час ішлі мы прасёлкавымі дарогамі, разважаючы над убачаным у Крошыне, пакуль не дасягнулі першай кропкі нашага маршруту — хутара Завоссе, месца, дзе нарадзіўся славуты сын беларускай зямлі Адам Міцкевіч. Зараз тут — музей-сядзіба паэта. Не так даўно адкрытая, добра дагледжаная. Цудоўныя, маляўнічыя краявіды арганічна спалучаюцца з пабудовамі: хатай, свірнам, кузняй. Здаецца, няма лепшага месца для нараджэння такога паэта. Доўга не маглі мы развітацца з гэтым дзівосным куточкам. Нешта асабліва блізкае і роднае прываблівала тут усіх нас. Але час прыспешваў. Нас чакала не меншая славутасць Навагрудчыны — возера Свіцязь.

Нам пашчасціла дабрацца да возера на рэйсавым аўтобусе ад пасёлка Гарадзішча на зыходзе дня. Што ні кажы, а дарога пазнання — цяжкая рэч. У гэтым упэўніліся за дзень вандраванняў мае вучні. Але яны добра засвоілі словы Суворава "Цяжка ў вучэнні — лёгка ў баі". Таму трымаліся бадзёра, хоць і заўважалася стомленасць. Па праўдзе кажучы, шкада было іх. Сам вельмі хваляваўся. Але вось яна, узнагарода. Не паспелі выціснуцца з перапоўненага аўтобуса, як на ўвесь лес разнеслася гучанне — "ура!", паляцелі ўбакі рукзакі, абутак — і возера было заваявана. Я шмат разоў пераконваўся ў тым, што самае запамінальнае — тое, што здабываецца ўласнымі намаганнямі, што прыносіць задавальненне і прымушае неадступна дзейнічаць далей. Гэтая формула дакладна падыходзіць менавіта да гэтай сітуацыі.

А затым былі на ўсё жыццё запамінальныя два начлегі і адна днёўка на беразе лясной жамчужыны. Мы пабачылі Свіцязь і ў ясны дзень, калі вада рознакаляровай пераліваецца ў промнях сонца, і хмурным, дажджлівым надвячоркам, калі хвалі сурова пеніліся і білі аб бераг. Якое гэта хараство! Толькі цяпер разумею, чым прывабліваў гэтая мясціна А.Міцкевіча.

А яшчэ запомніўся вучням свіцязянскі вяшчун (трэба было і гэтую ролю сыграць), які прыходзіў да вогнішча ў адну з начэй і распавёў незвычайную легенду пра возера. Мне здаецца, што многія з той ночы пачалі верыць у гэтыя дзівосныя цуды. Можа і гэта і добра. Таму намнога бліжэй ім будзе і "Свіцязянка", і "Гражына" А.Міцкевіча. Адгукнуцца, суперажываць з героем усім сэрцам, усёй душой, зразумеюць яго — вось мэта мая, як настаўніка-літаратара.

Ізноў дарога, бясконцы жыццёвы шлях. Можна не сумнявацца ў шчырасці дзіцячых слоў, калі яны падбягаюць і гавораць, што ім пасля двух дзён сёння надзвычай лёгка ісці, што яны ўжо сапраўдныя вандроўнікі, што не хочацца дадому зусім і шмат чаго іншага.

Але вернемся да дарогі, якая ў трэці дзень экспедыцыі прывяла нас у "сталіцу" авеянага легендамі краю — горад Навагрудак. Тут кожная вуліца, кожны дом маюць свой непаўторны каларыт, прываблівають цішынёй і спакоем, за якімі тоіцца сама шматвяковая гісторыя. За цэлы дзень, праведзены ў горадзе, мы наведвалі гістырыка-краязнаўчы музей і дом-музей А.Міцкевіча, агледзелі шматлікія старажытныя помнікі архітэктуры, палюбаваліся наваколлем з вяршыні Замкавай гары, адпачылі ў цяністым гарадскім парку, патрацілі не адну фотастужку, каб прывезці дадому добры ўспамін аб першай сталіцы Вялікага княства Літоўскага.

Кожнае расстанне з тым месцам, якое прывабіла, прыцягнула цябе, пакінула свой адбітак у душы, — заўсёды шчымлівае, паасабліваму кранальнае. Пакідаючы Навагрудак, мы далі слова, што абавязкова сюды вернемся, каб адкрыць для сябе нязведаныя старонкі ягонай гісторыі.

Шкадую зараз, што не знайшлі ў напружаным паходным графіку часу, каб завітаць на вядомы па ўсім свеце шклозавод "Нёман" у Бярозаўцы. На тое былі свае аб'ектыўныя прычыны. Але добра і тое, што цяпер кожны з нас будзе ведаць яго месцазнаходжанне. Дзеці не расчараваліся, бо кампенсіравалася ўсё апошнім палатачным лагерам на беразе легендарнага Нёмана — ракі, шматвяковая гераічная слава якой не згасае да нашых дзён. Можна шмат расказваць аб ёй, але той, хто не пабываў на яе берагах, не можа перажыць тых пачуццяў, якія перапаўняюць душу і сэрца. Вельмі цікава было паназіраць за вучнямі ў перадвечаровы час, калі вогненны сонечны дыск апусціўся за далёкі лес і ў яго апошніх водбліcках на небе з'явіліся першыя цьмяныя зоркі, а над ціхай рачной гладдзю — рэдкі туман. Паразыходзіліся дзеці чародкай па беразе. Хто сядзеў, звесіўшы ногі над вадой, хто стаяў, прытуліўшыся да адзінокіх берагавых дрэў. Не было чуваць гучных гаворак, смеху, жартаў. Кожны думаў аб нечым сваім, патаемным, адным яму вядомым. Непарушная, злучальная сіла чалавека і зямлі, чалавека і прыроды адчуваецца ў такія хвіліны. Хочацца прызнацца ў многім чалавеку, наваколлю, небу, папрасіць прабачэння за крыўду, досыць безвынікоўную, але не хапае слоў. І толькі думкі. Яны, як вадзяны вір, кружаць у галаве. Вось яна, магчымасць маленькай чалавечай істоты і бязмежнага сусвету! Ці надарыцца яшчэ ў жыцці такі момант? Няхай ён працягнецца як мага даўжэй, нягледзячы на тое, што стыне вячэра, мала назапашана палiва на ноч. Можа, у такія моманты нараджаецца чалавек, наколькі чэсны, а не абыякавы да ўсяго, наколькі запаланяе нас ніжняе, бессэнсоўнае, адсоўваючы на далёкі план прыгожае, добрае, вечнае.

Заўтра мы вяртаемся ў роднае Заслаўе. Наперадзе — вялікая праца па апрацоўцы матэрыялу, па складанні справаздачы. Упэўнена магу зазначыць адно — выхоўваць лепшыя чалавечыя якасці ў маладога пакалення трэба дзейсна, часцей пакідаючы сцены школы, выкарыстоўваючы розныя жыццёвыя сітуацыі, на ўласным прыкладзе паказваючы іх пераадоленне, з'яўляючыся для дзяцей у першую чаргу старэйшымі таварышамі, а не строгімі, непрыхільнымі букваедамі-настаўнікамі.

Пішу ўсё гэта — і міжволі лаўлю сябе на думцы: "А можа дарэмна? Можа дарэмна пераводжу паперу? Бо, што гаварыць пра настаўніка, калі яшчэ многія вышэйшыя адукацыйныя інстанцыі самі не ўсвядомілі важнасці і актуальнасці гэтага пытання, патрабуючы ад школ сухіх, пісьмовых справаздач і па іх робячы высновы наконт турысцка-краязнаўчай работы, шаблонна праводзячы слаба падрыхтаваныя турыстычныя злёты і спаборніцтвы пры адсутнасці ў школах элементарнага турысцкага рыштунку. Усё ж — не. Цвёрда перакананы ў тым, што калі хоць у адной дзіцячай душы запаліўся агеньчык неабыкавасці да сваёй спадчыны, абудзілася ўпэўненасць у свае сілы, дык можна гаварыць пра свае поспехі. А, як вядома, з малога складаецца вялікае. Толькі не трэба спыняцца на дасягнутым. Вельмі важна таксама і тое, каб побач былі калегі-аднадумцы, якія ў любы час згодны з табой падзяліць усе цяжкасці дарогі пазнання. Я вельмі задаволены тым, што ў нашай школе ёсць такія апантаныя людзі. Мабыць, да месца будзе назваць прозвішчы дырэктара школы М.С.Бедарыка, які ўсебакова садзейнічае нам і заўсёды падтрымлівае добрыя пачынанні ў гэтай справе. Настаўніцу фізічнага выхавання В.М.Верамейчык, якая з'яўлялася маім намеснікам у паходзе-экспедыцыі, чалавека безадмоўнага, надзейнага ва ўсіх цікавых справах. Сакратара гарадскога аддзела адукацыі Т.М.Блашко, сапраўднага энтузіяста, добрага дарадцу, з якой пройдзена не адна сотня кіламетраў, і шмат іншых. Усім ім — вялікая ўдзячнасць.

Напрыканцы хацелася б узгадаць радкі Адама Міцкевіча:

Бацькоўскі край,
ты як здароўе тое:
Не цэнім маючы,
а страцім залатое...

Няхай жа ў кожнай абуджанай дарогай пазнання душы дзіцці бацькоўскі край застанецца на ўсё жыццё як жыватворная крыніца, з якой можна пачарпнуць сэнс нашага існавання на зямлі. А мы, настаўнікі, прыкладзем усе свае намаганні, вопыт, каб гэтая дарога для нашых выхаванцаў была яшчэ больш цікавай, запамінальнай і непаўторнай.

Вячаслаў ТАРАСЕВІЧ,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 1 Заслаўя, кіраўнік літаратурна-краязнаўчага клуба "Спадчына".

Давай зноў вернемся да зорак

Няма казак лепш за тыя,
якія стварае само жыццё

Андэрсен.

Разлучніца

Жыў-быў адзін мужчына. І кахаў ён адну жанчыну. Вельмі моцна. Але ж гарэлачку ён любіў болей за ўсё на свеце. Таму і наша казачка — такая кароценькая і сумная.

Разлучніцы, яны розныя бываюць...

Атрутная цётачка

Жыла-была адна цётачка. І вельмі яна ўсім зайздросціла. Адной — што прыгожая, другой — што разумная, трэцяй — што маладая. І ад гэтага ў цётачкі многа атруты выпрацоўвалася. І захацела яна атруціць і разумную, і маладую, і прыгожую. Ды толькі яны піць атруту не згадзіліся. Вось цётачка са злосці ўласнай атрутай і захлынулася. Так ёй і трэба. Аднак жа, шкада яе крышачку: непрыгожую, немаладую і неразумную.

Дзядзечка з пугай

Адзін дзядзечка вельмі любіў пугай размахваць. Як пойдзе па вуліцы — направа і налева пугаю ляскае: і старому, і малому дастаецца. Вось так дзядзечка ляскаў-ляскаў, ды сам сябе па ручачцы пугаю і агрэў. Ручачка баліць — сілы няма. Сядзіць дзядзечка і плача. І не таму плача, што ручачка баліць, а таму, што пугаю ляскаць не можа.

"Добразычлівая" дамачка

У адным царстве жыла надзвычай добразычлівая дамачка. Усім яна дапамагала, усім парады давала. Гаспадару — як дабро хаваць, злодзею — як дабро знайсці; жонцы — як з мужам сварыцца, мужу — як жонку пакараць. Усім дамачка дапамагала, усім спачувала. Толькі ад такой яе "дабрыні" чамусьці цяпла няма, а, наадварот, неяк холадна і няўтульна.

Цуды генетыкі

Жыла-была адна дзяўчынка. Размаўляць яна рана пачала. І тут жа стала ўсім пра ўсіх шэптам расказваць. Маме — аб тым, што брацік варэнне з'еў, бацьку — аб тым, што маці з сяброўкай гадзіну па тэлефоне размаўляла; бабулі — аб тым, што бацька з маці сварыліся; настаўніцы — аб тым, што сусед па парце задачкі спісаў.

Лупаценькая такая дзяўчынка, прыгожанькая, з банцікамі.

Але ж насуперак усім законам разумнай навукі генетыкі з маленькай дзяўчынкі вырасла вялікая свіння.

Цуд, дый годзе.

Мілы хлопчык

Жыў адзін хлопчык. Слаўненькі такі, акуратненькі. Праўда, да вучобы быў ён не вельмі здольны і дыктоўкі часта на "двоечкі" пісаў. Аднак, настаўніца ў яго добрая была. Яна з хлопчыкам дадаткова займалася і выцягвала яго на крэпенькую "троечку", а часам і на слабенькую "чацвёрачку". Хлопчык падрос і паступіў завочна ў інстытут. І зноў настаўніца дапамагала яму кантрольныя работы выконваць. А калі хлопчык інстытут скончыў, ён пачаў хуценька па службовай лесвіцы падымацца. Але ж вось што дзіўна: чым вышэй ён падымаўся, тым памяць у яго ўсё карацейшай дрэннай рабілася.

Толькі ўчора сустрэў ён сваю былую настаўніцу на вуліцы і не пазнаў, не павітаўся нават.

Прыйшла старая настаўніца дадому, узяла кніжку свайго любімага пралетарскага пісьменніка і прачытала там з сумам: "А ці быў хлопчык?"

Брудненькая казачка

У адной установе сядзелі за столікамі дамачкі і пісалі розныя паперкі. І быў у іх адзін брудненькі звычай. Як толькі выходзіла з пакоя дамачка з-за століка № 1, усе астатнія пачыналі гаварыць, якія ў гэтай дамачкі старыя туфлікі, няноская сукеначка і старэнькае паліцейка. А як толькі выходзіла з пакоя дамачка з-за № 2, усе (у тым ліку і дамачка № 1) пачыналі гаварыць, што ў гэтай дамачкі вельмі багатае адзенне, але апрануцца з густам яна не ўмее, і, наогул, яна мужу здраджвае. І так у кожнай каляжанкі дамачкі брудную бялізну перабіралі. Таму так многа бруду у нашай казачцы назбіралася, што прыйшлося ўзяць гумку і выцерці трошкі, а то ўжо ж занадта брудненькая казачка атрымлівалася.

Шкада, што ў жыцці так нельга: узяць ды і вычысціць увесь бруд гумкаю.

Зборшчык зорак

Адзін хлопчык збіраў па начах зоркі. Прста ён умеў лётаць. І вельмі здзіўляўся, чаму гэта іншыя людзі не лётаюць. А потым ён вырас. Закахаўся. Ажаніўся. У яго нарадзіўся сын. І адразу з'явілася патрэба ў многіх рэчах. Спатрэбіліся пялюшкі, распашонкі, канапа, дыван, каструлка з кашкай, кватэра з тэлевізарам...

Малады тата з раніцы да вечара працаваў, працаваў, грошы зарабляў і так стамляўся, што ноччу спаў як забіты. Яму не было калі зірнуць на зоркі, не тое што лётаць да іх. Ды і лётаць ён развучыўся. А ўсе наўкола былі вельмі задаволеныя, які добры сем'янін атрымаўся з былога зборшчыка зорак.

Толькі нам ад гэтага трошачкі сумна. Давай жа, сябрук, паляцім сёння ды збяром трошкі зорак, каб жыццё святлейшым стала.

Гісторыя са скарбонкай

Адна цётачка заўсёды эканоміла. Усё грошыкі збірала і ў скарбоначку хавала. Ды ўсё дрыжала, злодзеяў баялася. І таму была яна заўсёды ўстрывожаная і няшчасная.

А тут скарбонка раптам згубілася. Тады цётачка зразумела, што дарэмна яна не купляла сыночку апельсінаў, мужу — каўбаскі, а сабе — новых сукенак. Так раптам ясным-яснюсенька стала, што не ў скарбонцы шчасце, што жыць трэба сёння і зараз.

Тут скарбонка і знайшлася

Тады цётачка купіла ўсёй сям'і тое, чаго каму хацелася. А сабе купіла новую сукеначку і туфлі. І зрабілася яна такая вясёлая, прыгожая і шчаслівая, што ні ў казцы сказаць, ні пяром апісаць.

А ў скарбонцы зараз кветачка расце, сонейку радуецца.

Бацькава дачушка

Жыла была адна дзяўчынка. Дзяўчынка як дзяўчынка: коскі, банцікі. Не прыгажуня, але ж міленькая такая, добра апранутая. Школу яна скончыла сяк-так, але ў інстытут паступіла. Бываюць жа цуды не толькі ў казках, але і ў жыцці таксама часам здараюцца. Наша дзяўчынка здала ўступныя экзамены на адны "пяцёркі", лепш за ўсіх медалістаў. А потым ізноў не вельмі блішчала: з тройкі на двойку перабівалася. Аднак, калі інстытут дзяўчына скончыла, ізноў цуды пачаліся. На працу яна лепш за ўсіх уладкавалася. І жыве сабе так, як сыр у масле катаецца.

Добра быць бацькавай дачушкай. Асабліва калі бацька — вялікі начальнік.

Галіна КАПЕЦКАЯ,
настаўніца гімназіі.
Светлагорск.

Сёлета ў лістападзе ў кожным адміністрацыйным раёне беларускай сталіцы з'явяцца дэкаратыўна афармленыя крыніцы пітной вады.

Кожная крыніца будзе абсталявана павеццю, абкладзена дэкаратыўным матэрыялам, прыкрыта ад дажджу і снегу, асветлена ў начны час. Месцамі "прапіскі" рукатворных крыніц у Ленінскім раёне стане парк "Серабранка", у Маскоўскім — другая зялёная зона на вуліцы Бялецкага, у Заводскім — пляцоўка ля кінатэатра "Дружба", у Кастрычніцкім — вуліца Казінца, у Партызанскім — сквер па завулку Казлова, у Савецкім — парк Дружбы народаў, у Цэнтральным — зона адпачынку на Камсамольскім возеры, у Першамайскім — вуліца Гарадзецкага і паркавая зона ў мікрараёне "Усход" па вуліцы Кядышкі, у Фрунзенскім — парк імя 60-годдзя Кастрычніка.

НА ЗДЫМКУ: першая крыніца пітной вады на праспекце Машэрава.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС: 220034, Мінск, вуліца Захарава, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; намесніка галоўнага рэдактара — 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-40-63; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.
ФАКС: 36-53-22. E-mail: NG@tnt.bu

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпара, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Ала ШАЎЦОВА.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №5687
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 1.10.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.